ДОВБУШ,

або

ГРОМОВИЙ ТОПІР І ЗНАХАРСЬКИЙ ХРЕСТ

Трагедія в п'яти ділах

ОСОБИ:

Воєвод руський.

Княгиня гуцульська — его супруга.

Секретар воєводи.

Маршалок двора.

Олекса Довбуш — славний гуцульський леґінь.

Іван — єго брат.

Д ж и м ї р — Олекси побратим.

Лагадин — Іванів товариш.

Морган — старий циганський знахар.

Ч о р а — єго донька.

Соя — стара циганка.

Дзвінка — молода удова.

Старий гуцул.

Старий староста.

Молодий староста.

Капітан трабантів.

Жебрущий монах.

Кат.

Гуцули. Шляхта. Двірські урядники. Трабанти.

Слуги. Челядь княгині. Помічники ката.

Місце діла.

Одно гуцульське село у галицьких Карпатах і поблизька Чориогора.

Рік 1745.

ПЕРШЕ ДІЛО

П О Д Р я

Обширні хороми в замку воєводи. Направо й наліво— ворота нарозтвір.

У затиллі — двері, а перед ними — невеличка естрада. Спереду, по лівім боці,— лавичка на двох. Ніч.

ПЕРША СЦЕНА

Слуги з лушницями уходя з лівого боку. За ними — воєвод з дороги. За ним услід: секретар, маршалок, капітан, уряд-ники, трабанти, слуги.

Воєвод

І знов огонь? І знов у світлицях
Княгині? Corpus Domini! * То ж ті
Пожари лиш на мене ся завзяли?
Се мож би збожеволіти: аж дев'ять
Пожарів у однім року! А щоб
Десятка була в ціль,— нарешті й тут,
У сім щонаймилішім моїм замку,
У гуцульських прекрасних моїх горах,
Де літо перелітувать я думав
В спокою безпечальнім,— аж і тут
Пожар!..

Маршалок

Пресвітлий князю...

Воєвод

Будеш тихо,
Собако ти скажена!? То ж на те
Злишив супругу мою я на вас,
Аби, єслй відгоджуся від дому,
І ви порозлітались у нетрудне,
Куда нечиста думка вас несе?
Нікчемники!

Секретар

Мій пане...

Воєвод

Ані слова
Від тебе, бо і ти не ліпший всіх!
Та що мені они? Раби, що їх

Нагай мій воротає. Але ти —
Тебе я мав за сина...
Секретар
Що повинен
Сліди вам ваші світлі продувать:
Жебрущого хлопчину, сироту
Без матері-вітця, мене приймили,
І згодували, і до шкіл мя дали,
Відтак...

Божа кара! (лат.)— Ред.

Воєвод
Для того ж...
Один слуга виступає.
Там знов що нового?.
Чи, може, знов пожар?
Слуга
Пани старости
Благають.
Воєвод
В добрий час! Проси сюда!
ДРУГА СЦЕНА
Кілька старостів. Т і, що перше.
Старий староста
Ми чули, о пресвітлий воєводо,
Яке нове нещастє...
Воєвод
А чи ж не?
Подумайте, пани! Учора їду
До Коломиї я, як то буває,
Лишаючи супругу мою під
Дозором сих нечемників. Хороший
Дозір мені! Я тільки за ворота —
А сі собі у вітер! Лиш княгиня

Лишається сама, а що найлучче —
Ще й позамикана!..
Молодий староста
Аж тут пожар!?
Воєвод
В кімнатах всередині! Думайте,
Пани! Та де ж відважний той стрілець,
Що, важучи душев, супругу мою
З огню ми виніс? Предці ж я єго
Зазвав до себе? нє?
Маршалок
Він ставився
І дожидає світлого пізва.

Воєвод
В сей час сюда з ним!
Маршалок
Зараз, князю мій.
(Пріч.)
Воєвод
Відважний і великодушний нарід
Ті гуцули! Одну лиш хибу має:
Що легкоумно кождому він вірить,
І так ся попадає мимохіть
У сіть обмани.
Старий староста
Се, звичайно, так.
Бо кождий добродушний чоловік
Усіх по собі судить.
Молодий староста
Правда то,
Що гуцули — такі стрільці управні?
Воєвод
Він пташку тобі трафить на лету,
І то немного ціливши. Ба навіть

Жінки у них уміють стрільчити,
І не одна вже укого стрільця
Переветила навіть. Я би про
Одно польованє раз на медведя
Вам розповів, де молодий оден
Стрілець... Та ось він сам! Лиш скорше, скорше,
Мій жвавий стрільче!

ТРЕТЯ СЦЕНА

Олекса Довбуш з прекрасним топірцем. Виступивши, здоймае трохи свій багатий кресак, але кладе его собі зараз на голов. Т і, що перше.

Воєвод

Як зовешся?

Довбуш

я?

Олекса Довбуш звуся.

Воєвод

(думаючи)

Довбуш... Довбуш...

(Говорить потиху з маршалком.)

Молодий староста

(іде до Олекси Довбуша і бере від него топір обзирати)

Чи се не громовий топір лиш той,
Що поклич ходить...

Довбуш

(вириваючи му го сердито з рук)

Він!

Воєвод

Не той ти Довбуш,
Що, два-три роки тому буде, на
Польованю у чорногірськім лісі
Мя від медведя спас?

Довбуш

Вже не нагадую.

Воєвод
А як тебе я княжеським даром
Обдарувать хотів, ти вельми згорда
Ми відповів, що від ляха дарів
Не потребуєш?
Довбуш
Бо у нас не можна
Від ворога дари приймати.
Воєвод
Як!?
Ти ворогом мя звеш?
Довбуш
А ти ж не лях?
Не тих самих батьків ти син, що волю
Нам нашу зрабували? Відколи
Ми поберіжє моря Чорного
Нехали і в сих горах оселились,
То гуцул волен був. Не знав він, що

Король, що воєвод, що пан, що шляхтич,
Бо сам си був і королем, і паном,
І судцев, і не то.
Секретар
Як смієш...
Воєвод
Най го!
Лиш далі, Довбущуку! Говори!
Д о в б у ш
Аж тут і лях ніт вісті відки взявся
Та й каже: "Гуцули, цобратими!
У вас ліси, де зроду ще й набою
Стрілецького не чути було, а
В них звірі без ліку всілякої,
Що кождому стрільцеві серце аж
Гуляє, як згадає. Як же ж би

То було, братчики, аби ви нам
Позволили стаї собі мисливські
Побудувати тут, аби враз з вами
І стрільчити, і літо літувать?"
А гуцул, що він вірить кождому
І думає, що кождий так, як він,
Лукавством не орудує, приймив
За рідних вас у вольні свої гори!
Старий староста
Позволь...
Воєвод
Нехайте ж го! Лиш далі, Довбуш!
Д о в б у ш
Але з ватер мисливських стали замки,
З товаришів — кати, з братів — тирани,
Що посіпак та драбів понаймали,
Аби дідизного господаря,
Що в свій халаш за гостя вас приймив,
В ярем убрати та в рабський кайдан!
А ви ще хочете, аби вас гуцул
За друга свого мав? О воєводо!
Ви нас опришками, та різунами,
Та людоїдами звете. До кого
З обох нас — чи до ляха, чи до нас —
Та назва липне, світ колись осудить.
Але що гуцул — то за свою волю
Він вступиться, хоть най там зараз знає,
Що або лядське серце то невірне,
Або й послідне щире гуцульське
Ме голе трепетатись на ножі:
Нам все одно!
Воєвод
Відважна бесіда!
Єй-богу, що відважна! Й щастє твоє!..
Бо якби не така відважна, то

Мій кат би зараз мав роботу! Ти ж
Ляха ненавидиш, звеш ворогом,
А предці єс за лядською душею
У поломінь пішов. За се, мій сину,
То вибери собі, котре найкраще,
Село від мене в дар! Що грамоти
Шляхоцької ся тичить, то се буде
Найперше моє діло, як лиш сойм
Ся з'їде. Ну?
Д о в б у ш
Я гуцул, воєводо!
Воєвод
А я знов лях, що завстидатися
Й від гуцула не дасть!
Д о в б у ш
Се варт би пруби.
Воєвод
Прубуй — даю ти волю! Але знай,
Аби ся пруба князя лядського
І годна була!
Д о в б у ш
Не журися, князю!
Верни усім ти гуцульським осадам,
Що в твоєму ключі, їх давну волю!
Воєвод
На се ти мою руку, годний Довбуш!
(До слуг.)
Сідлати свіжі коні!
Кілька слуг — пріч.
І княгиня
Давно бажає сего. Сойм мені
В нічім не заперечить; задля того ж,
Секретарю, сегодне рано ще
Всіх гуцулів на замок сей зазвати
І волю огласити їм! А я,

Як стою, так і до Варшави їду,
Аби на моє слово й грамоту
Принести вам. Доволен?
Довбуш
Варт тобі
Би бути гуцулом! На се ти моя
Рука, о воєводо! Якби всі
Ляхи такі, як ти, о князю, були,
То ми б мечі
На плугове желізо перекули!
Воєвод
А ми з шабель серпи бих поробили!
Лиш з Русев враз святої Польщі сила!
Лиш руська грудь нам може валом стати —
Для того ж нам любитися, як браття,
І нашу силу у одну злучити:
Хто ж годен нас в союзі побідити?
Тепер же до Варшави!
(Пріч.)
Усі єго випроводжають, і лиш секретар лишаєсь.
ЧЕТВЕРТА СЦЕНА
Секретар сам.
Секретар
Хоть і в пекло І
Аби мені лиш воля своє діло
До краю довести. Бо я — я люб'ю
Княгиню гуцульську — старого сего дурня
Прекрасную супругу, і то так,
Як ще ніхто у світі не любив,
Як ще ніхто у нім не був люблений.
А хоть і моє сватане любовне
З погордов відвертаєш ти від себе,
А хоть і всі пожари так прехитро
Від мене приспособлені — а то

На те умисне приспособлен^
Аби у розрусі пожарному
З тов мойов райськов пташков пріч умчать,—-
То я однако свою жертву ще
Не пишу за пропащу, але овшем:
Чим більше перепон — тим більше в мене
Відваги, і охоти, і прагніння,
Котрі ростуть година за годинов
У моїм невсипущім серці тут,
Аж доки ту до него не притулю,
Що вно за нев горить, палає, гине!
Хоть світ цілий бих мав пустити з димом!

П'ЯТА СЦЕНА

Довбуш. Той, що перше
Довбуш
На перешкоді, може?
Секретар
(нишком)
Проклятущий!
(На голос.)
Кого се виджу!? Славний Довбуш наш!?
А сеї ночі — світлої княгині
Спаситель!?
Довбуш
Що за діло! Але можу
Тобі я звіритись?
Секретар
Як можеш так
Питати лиш? Мене лиш так питати?
Довбуш
То заспособ же так, аби з княгинев
Я говорив! Але без свідків!
Д ж и м І р показується і махає на Довбуша, котрий, єго постерігши, до него каже:

Зараз!
(До секретаря.)
На хвильку лиш...
(Іде до Джиміра, котрий єго нишком перестерігає,
в одно на секретаря показуючи.)
Секретар
(до себе)
Се що такого? Ґа!
(Б'єсь у чоло.)
О, плохоум я! Він хіба не спас ю
Від смерті сеї ночі? Він не гуцул?
Она ж не красна? Га! щоб то я знав!..
Але я мушу знати! бо я мушу!
Д о в б у ш
(вертаючи)
І як?
Секретар
(хитро)
А вадь, що ти княгиню любиш.'
Д о в б у ш
Ти ще й питаєш? О секретарю!..
Секретар
І відколи?
Д о в б у ш
Я ту княгиню люб'ю?
Віднині рано, як уперше ю
В садах там на проході я уздрів.
А нині вечором — як попід замок,
Неначе окаянний той, блукаю
І сам не знаю чо. А тут пожар
В кімнатах ловиться! Я в замок лом'юсь
Умлівшу з поломені на руках
Виношу, у рожеве то личко
Цілую, то... О-о! для чого ж я
Враз з нею не згорів — в тій хвилі не

Згорів, коли у ангельське личко
Я то дивився!.. О секретарю!..
Секретар
Мені тя жаль, мій друже! І такий
Мені тебе є жаль, що я готів
Тобі в послузі стати. А она

Хіба чувства у серці би не мала,
Аби не вислухать любов твою.
Ти ж, предці, ю від смерті нині спас!?
Але чи йме мені она се віри,
Що ти мене післав?
Довбуш
(подає му топір)
То на ж тобі!
Княгиня певне знає, що топір сей
Святий є гуцулам, святий мені,
А так і ониматися не ме,
Секретарю! Се много я тобі
Повірив! Але муж що не зробив би
Для своєї люби?..
Секретар
(нишком)
Яка ж наука
Для мене!..
(До Довбуша.)
Тож прийди за півгодини!
Довбуш
Я прийду! Хоть бих знав, що там загину!
(Пріч.)
ШОСТА СЦЕНА
Секретар сам.
Секретар
І справді много дав мені єси!
І справді много!.. Бо отсей топір

У народа святий — і він єго
За всі корони світа не міняв би.
(Смотрить вістрє.)
А й твоє вістрє остре, топоре!
Ще довго можеш катові служити
Та душ переколоти!.. Тож подай,
Вовіки невсипущий аде ти,
До сеї зброї й руку ще мені —
А виграна кровава тая гра,
Що грати я задумав! Але ти
Не любиш там баритися, де кров
Та людські душі ти на жир завітриш!
Бо сли мя очі мої не заводя,
То Дзвінка там іде, з тих нешт одна,
Що женихливого Довбущука
Всилилася,— а він, як не одну вже,
У своїй легкоумиості нехав?
Так, се она!
(Ховає топір поза плечі.)
Лиш скорше, моя паво!
Вас пекло вивело собі на славу!
СЬОМА СЦЕНА
Дзвінка. Той, що перше.
Дзвінка
(з горя ревучи)
Не було тутки Довбуша?
Секретар
О-о!..
У сльозах, красна Дзвінко!? А то ж хто
Такий невірний та немилосердний
Такі прекрасні, любі оченята
У сльозах затоп'яти!..
Дзвінка
Хто? А він!
Невірний Довбуш той!.. Секретарю!

Що я з-за него учинила — того
Люба не учинила ще, як світ,
А він...
Секретар
Що маю чути!?
Дзвінка
Що мя зрадив!
Покинув! Понехав! Мене забув!
А то усе через одну циганку,
Пекольну чарівницю!..
Секретар
(сміючись)
Ха-ха-ха!..
Плетеш як божевільна! Довбуш — Дзвінку —
Та через чарівницю!..
Дзвінка
Через кого ж?
Секретар
(ніби нишком, але з притиском)
Через княгиню!
Дзвінка
(потикаючись навзнак)
Га!..
Секретар
Хороша паня,
Ніщо й казати! О, твій Довбуш знає
Хорошим обертин!..
Дзвінка
То ж так? Не Чора?..
Секретар
Ще кілько раз ти маю повторяти?
Княгиня гуцульська!
(Показує топір.)
А се у мене
Післанець!

Дзвінка
(у крайній розпуці)
Я пропала!..
Секретар
Так, небого!
Пропала-єс навіки! Але ти
Ще не пропала, як лиш тільки схочеш
Послухать мої ради і піти
За моїм проводом.
Дзвінка
Як то дитя
За матері руками — лиш пімститись
Мені над ляшков дай! А то пімститись,
Аби аж пекло зодригнулося!
Отак на ній пімститися!!!
Секретар
Пімстишся!
Лиш насамперед постарайся з Чоров
Союз зробити.
Дзвінка
І ще більше! Я
Такий вповім ти спосіб, що змієв
Она на него встане, невсипущов
Гадюков, що го переслідувать
До страшного аж суду ме!
Секретар
Я дуже
Цікавий?
Дзвінка
Слухай же ж! Там, за селом,
Живе оден циганський чарівник,
Що над хрестом одним він золотим
Чаклує років більше вже як двадцять
І всю надію свою, ввесь свій вік
У знахарськім хресті тім затопив.

Секретар
І я про се вже чув. Але як липне
Той хрест до Довбуша?
Дзвінка
Та се ж бо й штука!
Єсли тобі би вдалось Довбуша
Яков прехитров штучков підійти
Або, про мене, й приневолити,
Аби від Чори витуманив він
Той хрест,— тогді не бійся, що не станесь
Все так, як я казала.
Секретар
(роздумуючи)
Гм... гм... гм!..
(Радісно.)
Тепер я розумію!! Прехороше!
Препрехороше, Дзвінко! За тото ж
Ти й Довбуша дістанеш!
(Подає їй тапір.)
На ж тобі
Топір сей дорогий і дожидай
У моїй мя кімнаті, де о далі
Порадимось, що прийде нам робитиі
Дзвінка
Бих мала по чоло в крові бродити!
(Пріч.)
ВОСЬМА СЦЕНА
Секретар сам.
Секретар
Так! по чоло, невісто, по чоло!
Двох народів судьба рішилася,
І пишесь нужда, горе, кров, погибельї
Бо хто безвстидниці завдасть лиш волю,
Той вже не вирветься з їй рук ніколи!..
Вже йдеш? Ходи, ходи!..

(Робиться, що плаче.)

ДЕВ'ЯТА СЦЕНА

Д о в б у ш. Т о й, що перше.

Д о в б у ш

Се що тобі!?

Ти плачеш? Що ся стало?

Секретар

Умирає!..

Д о в б у ш

Про бога! хто?

Секретар

Княгиня, милий друже!

Княгиня наша гине! Той пожар!..

Д о в б у ш

А ти ще тут стоїш та не летиш!?

Лікарей! Але нє — мене пішли!

Я скорше від усіх!..

Секретар

Три лікарі

При ній...

Довбуш

І що ж?

Секретар

Усе пропало, кажуть,—

Хіба одна ще річ...

Довбуш

Яка ще річ?

Секретар

Така дивна й чудна, що і сказати

Не вмію ти.

Довбуш

Кажи!

'(Ловить за ніж.)

Бо ріжу тя!!!

Секретар

Оден циганин має мати хрест,
І що ще знахарський.
Довбуш
І що з хрестом тим?
Я знаю го.
Секретар
Той хрест? О, слава богу!
Тогді усе гаразд!
Довбуш
Який гаразд?
Секретар
Той тільки хрест для неї ти дістанеш —
І житиме!
Довбуш
(борючись з совістев)
Той хрест!..
Секретар
Лиш він оден
ЙІ І СлМ)-; Л:(_./ІЧО пасти то.

Довбуш
Дістану —
Хоть най і всім циганам гробом стану!
(Пріч.)

ДЕСЯТА СЦЕНА
Секретар сам.
Секретар
Великий з тя гробар!.. Ха-ха, ха-ха!..
Нам, дипломатам, до Дзвінок у школу
Ходить бй ще, єй-богу! Так казав
І наш учитель на колегії
У єзуїтській школі. О-о-о!
Що ж був се за учитель!.. Над усі
Учителі!.. А особливше всіх

Мене він поважав, і жалував,
Для чого я у єзуїтський орден
Не записався. Ба! Я ж думаю,
Що лучче єзуїтом діськи бути,
Як ним лиш зватися. Се я, бувало,
Му кажу і доводжу, що таких
Багато більше в світі, як тих, званих,
А він регочеться та моргає.
Відтак знов був він особливший знавця
Усіх дворів шляхоцьких в цілій Польщі,
І всі їх тайни, всі традиції
Так акуратно знав, неначе він
Враз з ними зріс!.. А там знов хто іде?
Жебрущий монах? Бідний ти, старушку:
Приніс — і понесеш порожню пушку!..

ОДИНАДЦЯТА СЦЕНА

Жебрущий монах з бесажками і з паличков. Т о й, що перше.

Монах

Слава Спасителю!

Секретар

Вовіки слава!
Чи ви лиш, отче, прічком не зблудили?

Монах

Єсли не найду того, що шукаю..*

Секретар

І хто се має бути?

Монах

Єзуїтський
Школяр.

Секретар

На йм'я?

Монах

(виймає лист і подає єго секретареві)
Читайте!

Секретар
Га! Мій давній
Учитель! — і до мене!
Монах
Коли так,
То моя місія удалася.
(Нишком.)
Тепер ще до маршалка нищечком.
(Голосно.)
Бувайте ж ми здорові в добрий час!
Та не забудьте часом і за нас!
(Пріч.)
ДВАНАДЦЯТА' СЦЕНА
Секретар. Пізніше: маршалок, трабант и, слуги з луш-
ницями.
Секретар
'(прочитавши лист)
І се він навіть знає: що я люб'ю
Княгиню!? О ти, боже провидінє,
Ти зовсім злишнє, відколи Лойола
То своє посадив на твій престів!
А также пише ми, аби я слідив
За тайником в архівах сего замку,
Де дуже важні документи найду,
Котрі ся тичуть і княгині, і
Єї вітця, і матері, і роду,
І що дадуть мені над нев всю власть —
А то таку велику, що мені
Она ся і не снила! Пише также,
Що му уся прихильність воєводи
Для русинів свідома є, і як
Би можна тому лиху запобічи.
А тут знов, при кінці, мені він пише,
Що наш маршалок — близький му свояк
І що дістав вже розказ в кождім ділі

Мені служити, де лиш загадаю.
Чого ж мені у світі більше треба,
Коли зо мнов в союзі пекло й небо!?
До діла ж!
(Плеще в долоні.)
Ге, маршалку! Ге, трабаити!
Кликані виступають з лушницями і стають наокола.
Се розказ воєводи: у сей час
Всіх гуцулів оперед замку скликать!
Сьогодні ж день Варфоломія в них,
Тож легко буде їх усіх зібрати.
А сли питати будуть, о що ходить,
То відповісти їм, що річ іде
О волю гуцулів. А кінні два
Післанці най стоя напоготові —
Се про случай, єсли би треба було
Від мене з листом князя здоганяти.
До діла ж!
Усі направо і наліво — пріч.
І похід мій розпочатий.
Кому на зиск? Кому знов на утрату?
Заслона
ДРУГЕ ДІЛО
ПО Д Р я
Розвалини одного монастиря або замку при гостинці. Ватрак находиться в однім побочнім закамарку — але так, що лиш блиск огню відбивавсь і цілу подрю освічає. Спереду, направо і наліво — великі скрині на ногах, котрі также яко столи служя. Попри скрині — стільці (крісла). На правій скрині — великий єгипетський папірус і усілякий знахарський наряд, а на лівій скрині — дзеркало і усілякі дівочі оздоби. Ніч. На обох скринях стоя старосвітські каганці, але не засвічені.
ПЕРША СЦЕНА
Довбуш і Джимір надходя з лівого боку і стають на гостинці.

Д ж и м і р

Як Джимір звуся, сего я не знав!
То Дзвінка — щоб убійниця!?
Довбуш
Чи ж не?
Хіба старого Дзвінку Штефана не
Она строїла?
Джимір
Дуже може бути!
А вїдки ж ти се знаєш?
Довбуш
А від Чори,
Джимір
Від того знахаря доньки, що він
У сих розвалинах живе?
Довбуш
Від неї.
Джимір
Богдай же ж тих дівок!.. Але яку
Циганочка могла причину мати
Тобі се уповісти?
Довбуш
И ти питаєш!..
Хіба дівочі нісенітниці
Мені у голові? Досить на тім:
Вертаючи, трудний, раз з полювання,
Сів припочить я у отім шатрі.
Тогді мені циганочка хороша
Про Дзвінку і вповіла.
Джимір
Ха-ха-ха!
Та і воробчика імила в сітку!..
Довбуш
Ти що се кажеш, Джимір!?
Джимір

Дивно ти?
Мені знов — ані раз! Хіба не має
Кожда краса тебе на аркані?
Довбуш
О, що б я міг на се ти відповісти:
Якби мені самому ся любило!..
А так... О, се недоля моя крайна,
Котра мене в нещасте ще вжене
Так, як мене она уже угнала
Убійниці в пекольні єї шпони!..
А люди ще дивуються, що я
Жіноче сватане ненавиджу
Гірш чорта!..
Д ж и м і р
Задля того ж і мені
Се дивно, як се сватане циганки
Тя не обурило?
Довбуш
Ти що се кажеш!?
То й Чори приятельство — має бути
Таке-то сватане?
Д ж и м і р
Що ж іншого?
Хоть хитре і не впрост — але однако
Жіноче сватане.
Довбуш
(обурений)
О, се она
Попам'ятає!
Д ж и м і р
Що попам'ятає?
Одного дурня, що попавсь в капкан?
Она не з тих дурних!
Довбуш
А як той дурень

Дурителя одурить?
Д ж и м і р
Вже тогді,
Як у капкан попався? Бідний дурень!..
Але вже доста тих дурниць нам на
Сегодне, а тепер послухай друга
І гуцула: невіста слабодушна —
І слабодушності судилася,
Відколи світ і доки сего світа;
Але коли кріпкий, желізний муж
Не може окротити своє серце —
Не може окротить его як муж,—
Для чого ж жінка свої слабості
Би мала ся встидати? Задля того ж
Мовчи мені о мсті і о відплаті,
Бо меш до жуса ще і злодій зватись!
(Прій.)

ДРУГА СЦЕНА

Довбуш сам.
[Довбуш]
Жіноча слабодушність? Стокрот душ!Г
А та прехитрість, та диявольська,
Котров они пекольні свої мрежі
На серце мужа мечуть,— звесь се также
Жіноча слабодушність? Узи чорта!
І то найгіршого з усіх чортів!!
Але й від сих потрафить кріпкий муж
Ся скорше вирвать,— як від тих, що їх
Несита та безвстидниця на него
Накине, наче хитрий всадник той
На комоня узду, аби єго
До втому, до загину аж заїхать!
А се у него слабодушність звесь?
Пекольні сіті! Узи аду! Га!..

Я рад на се пристану: того мужа
Назвати жусом і нікчемником,
Котрий аж доти слідить за невістов,
Аж доки ю з розуму не зведе,—
Такий не варт у мене й скотом зватись!
Але если він хитрість перехитрить
І душеловицю в саму ту сіть,
Що зажда їй скверна на него верже,
Іме,—
Оце у мене муж ся називає!
І сеї віри я не покидаю!
(Пріч.)
ТРЕТЯ СЦЕНА
Ч о р а. Зараз відтак Соя.
Чор а
(оберемок ріща на плечу. Она го кидає у ватрак,
а сама сідає відпочити)
О Ізідо! Як батько мій лиш може
Над своїм тим хрестом в одно-одно
Так побиватися!..
Соя
(ще надворі)
Чи дома, Чоро?
Ч о р а
Нещасна Соя! Дома — увійди!
Соя
(в'язка зілля і збанок у руках, уходить)
Твій батько дома?
Ч о р а
Не ще. От тепер
Що відвела його до головиці.
Соя
А ти его ще не питала про
Єго той хрест?
Ч о р а

Ще не! Та й нащо ми?
Соя
Аби лиш знати, доню! Щоб лиш знати!
Бо чоловік повинен всего знати,
Недбайлице одна! І нині ще
Питатимеш у него! Розумієш?
(Крутиться наокола, неначе що шукає.)
А так!..
(Голубить збанок до себе.)
Збаночку мій!.. Мій ти збаночку!..
(П'є лакомо.)
Се — охолода се! А Сої треба!..
Бо ті мари прокляті, що в одно
У мене душі правя... Сої треба!..
(П'є.)
А вже ніхто так, як старий той Дзвінка,
Се чваниться мені! Пріч, кажу ти!
Що? Я!? Се твоя жінка, а не я!
Ти ж, предці, ю купив у мене! Не?
Ге, Чоро! Відьмо, де ти!?
Ч о р а
Та ж я тут!
Соя
Тут? Добре, добре, доню! А де ж він —
Хороший твій стрілець?
Ч о р а
Мій Лесь? О, щоб
Тобі віддячитись!..
Соя
Мені? Та за що?
Ти ж, предці, заплатила ми за тайну!
Та й Дзвінка заплатила — золотом!
Ой, то ж тото леліло!.. Але ж бо
І варт го було! Що твій волосочок
Перепалить — уже й по нему: фіть!..

Чора здригається.
Яке страшне тут, доню? Чей же не
Отрій? Ти, чмуте, ти! Отрій е вірний!
Нас не заводить так, як гуцули ті!
А як тобі для твоего стрільця
Зварбчку треба буде...
Чора
Що плетеш?
Олексик мене любить!
Соя
Доню, доню!
Він і мене любив!..
Чора
Хто? Мій Лесько!?

Соя
І справді, що на него саманав!
Але они усі собі подібні —
Усі-усі! Як гуцульська люба!
(П'є.)
Ч о р а
Та гуцульська
Люба? Яка ж она?
Соя
Ще будеш знати!
Ще будеш знати, доню! Але будь
Здорова! Бо з отсего зіллячка
Зварок варити мушу —— нині ще!
Дзвінок жиє чимало!..
(Обертавсь до відходу, але, уздрівши ватрак, зупинявсь, переполошена.)
Га! Се що!?
Ч о р а
А ти ж не знаєш? Батьків се ватрак,
Де день і ніч огонь горить великий,

Бо так ему до знахарського діла
Потрібно.
Соя
Що за жар, за половінь!..
Як тої пре-пре-прежасної ночі,
Коли го в піч метали!..
Ч о р а
Як? Кого?
Кого у піч метали?
Соя
Як ти брешеш!
Хто міг єго отеє у піч метати?
Він сам у него скочив!..
Ч о р а
Але хто?
Соя
Дурнасо ти! То ти не виділа!?
Як лев, собі стоїть! А в тій минуті,
Коли го посіпаки хочуть брати,
Він вириває свій турецький ніж
З-за череса собі — і го садить
Устеклому се графові у серце
Аж по самі черена!
Ч о р а
Ізіс! Ніж!?
Соя
Аж по самі черена, кажу ти!
Той ніж відтак понесли до графині —
Єго любаски се — іще гарячий
Від тирби єї мужа...
Ч о р а
До якої
Графині се?
Соя
Усе, усе забула!.,

(П'є.)
Але нічо тото! Ще і для Сої
Десь зіллячко росте!.. Ти ж не забудь
Питатися про хрест! Все треба в світі!
І, як та Соя,
З кождіського цвітку зварок варити вміти!..
(Пріч.)
ЧЕТВЕРТА СЦЕНА
Чора сама. Зараз відтак М о р г а н.
Ч о р а
Нещасна ти!.. Та що она казала?
Аби про хрест у батька запитати?
Я се давно хотіла, та усе
Не сміла. Але де ж він нині так
Бариться? Га! іде вже...
М о р г а н
(ще за подрев)
Де ти, доню?
Чора
(біжить до него)
Я тут! Поволі лиш — я поведу вас...
Сліпий Морган: великий золотий хрест на ланцюжку у лівій, а знахарський бичик у правій руці. Чора проводить его до скрині направо, світить каганці; сідає коло скрині наліво, де зачинає прибиратись і строїтись.
Морган
Чи пізно вже?
Чора
Вже по опівночі.
Морган
То на годинку задрімаю. Скоро ж
Ти світову уздриш — то мя збуди,
Бо ввесь мій труд за двадцять рік й оден
Пропав би.
Чора

Батечку?..
Морган
Питайся!
Чора
Що
Отеє за хрест, що ви, як кажете,
Вже років двадцять а оден над ним
Працюєте в одно, в одно у книгах
Старих тих смотрите — так, що над ними
І вид ваш пострадали? Що се діло
Є знахарське — то я й сама уже
Покмітила. Але велике мусить
І важне буть оно, бо муж, як ви,
Над ним не розпадавсь би так?..
Морган
О доню!
У моєму віку дні не на те,
Аби у іграшках марних терять їх!
Велике-превелике моє діло!
Ще три дні лиш — а я владикою
Всіх духів! Ще лиш три дні — а я цар
Над усіма царями: крушу скіптри

І роздаю корони! Ще лиш три дні —
А моя добра Чора ме сіять
У славі своїх праотець: в короні
Тих давніх фараонів!
Чора
Фараони ж
Нам праотці були? Яким же ж ділом
Узялись ми в сих горах, в сих чужих?
М о р г а н
О, не питай мя, доню! Як пісок
Сахари, що самум той ним мете,
Отак і доля розмела наш нарід

По світі, і нам більше не осталось —
З корони, царства, слави не осталось,—
Як книга ся одна. Але й за ню
Богам да буде честь! Бо в книзі сій
Найшов хреста отсего тайну я
Записану. І три ще дні, о доню,—
А той старий Єгипет світлим своїм
Вітає нас вінцем!
Чора
Нам добре й тут!.,
М о р г а н
Бо молодий той гуцульський стрілець так
До серця ти пристав? О доню, донюі
Давно вже я тобі сказать хотів,
Заборонить хотів, єсли б тобі я
Заборонить лиш міг що та не знав,
Що боронить любі — то все одно,
Що у огонь оливи сипать!..
Чора
Батьку!
М о р г а н
Бо гуцул — щирий, добрий; в него двері
Не заперті ніколи чужинцеві;
Він ділить з бідним свій остатній кусень
І груди свої накладає за
Покривдженим. Але єго люба —
То поломінь соломи, що, як буйно
Палахла — так без сліду і загасла!
Хіба ж та мая рожа не прекрасна?
А може, ж того мотиля она
Прибить до свої несповітої
Краси хоть на годинку? На минутку?
Се гуцульська люба! О доню, доню!
Озьми собі лиш ту нещасну Сою
За примір!..

Ч о р а

Нашу Сою? Що се з нев?

М о р г а н

Ти знаєш ю, дитино, але як
Тепер ти знаєш ю: отрійницю,
П'яницю. Тим она давно не була,
А була молода, і добра, і
Хороша,— як би й ти,— і много наших
Найліпших парубків старалося
0 ню. Але она усіх від себе
З погордов і з поругов відвертала,
Бо гуцульський леґінь оден найславний
Сподобав був ся їй, а вна єму.
Коби ж ю був любив хоть... але не!
Бо, звівши ю з розуму, понехав
1 сам любив княгиню гуцульську...

Ч о р а

Чи лиш не матір тої, що тепер
У горах літує?.. Але що далі?

М о р г а н

Та що ж би далі було, моя доню?
Прийшло, як мусило в конець прийти:
Княгині чоловік, прегордий граф оден,
Довідався — велів зухвалого
Легіника спіймати і живцем
Спалити...

Ч о р а

Ізідо! А Соя що?

М о р г а н

Що видиш... Доню, доню! Стережися
Тих гуцулів! О, стережися, доню!..
О доню,— стережись їх як огню!..

Ч о р а

То Соя...

М о р г а н

Тихо будь! Мені здрімалось.
Най трохи припічну, бо сеї ночі
Одно велике діло ще мя жде:
Мій хрест се виручить з рук Тїфона
Червоного — праворога блага!
А се трудна є річ! Така трудна,
Що не оден ю мусив заплатити
Душев!!!
Ч о р а
0 божестваї
М ор г а н
Благай їх, доню!
Благай, благай їх, доню, о, благай!
Нехай тебе сокотя — а найпаче
Від гуцульськой люби!..
(Хилиться на скриню і усипає. Хрест виповзає му з рук
1 паде на землю.)
Ч о р а
(подумавши)
Чи ж може бути!?
0 Ізіс! О Озіріс!.. Але не!
Що батько мій та може знати о
Любі? Се ж ні книжки, ні гірогліфи!
Але если — єсли він правду се
Мені казав? Єсли би гуцул не
Умів, не міг любити так, як се
Люб'яще наше серце розуміє?
Єсли любов у того гуцула —
Лиш іграшка пуста? сваволя лиш?
О, змилуйтесь, боги! Бо я би мусила
Загинути, як іскорка та бідна,
Що вна — сама з огню — лиш при огневі
Одному жити може або гине!..
1 хто ж би сему винен, як не я
Сама, що у любовній медості

Ніколи о любу го не питала,
Бо думала, що отака люба,
Котра ще вперед мусить ся питати,
1 присягатись, і божитися,—
На того брехача похожа, що
В усіх людей вже віру потеряв.
Але най так се буде: нині я
У него запитаюсь! А если
Він свою Чору вже не любить, то
Від Чори й наріку він не почує!..
Тут ріки і широкі, і глибокі,
Тож вистачать на холодну могилу
Для бідної циганки!.. Але як
Мене він любить?.. О, тогді, тогді —
Що в мене діадеми, що корони?
Що всі престоли славних фараонів?
Що сонечко? Що світа світ? Що рай?
Що рожі всі маєві, що сам май?
Сонні мари!..
Люба — лиш то сокровище єдине,
Що за любу — любу дає у зміну!
Себе за себе! волечку за волю!
І рожев світ сей стелить доокола!..
(Надворі чути два набої.)
Се що? Мій Лесь!..
(Зодригаєсь.)
П'ЯТА СЦЕНА
Д о в б у ш. Т і, що перше.
Довбуш
Ти зодригнулася?
З якої се причини?
Морган
(заспаний)
Доню!
Чора

Чую!
Морган
Іди та подивись: се Тіфон там
Іде!
Чора
Се мій Олекса!
Морган
Вийди, кажу!
Се Тіфон там іде!!
Чора
Які ж бо ви
Дивні!..
(Пріч.)

ШОСТА СЦЕНА

Т і, що лишилися.
Морган
Се так! Се Тіфон там іде,
Бо се его є ніч!..
(Усипає.)
До в б у ш
Ніч кари на
Сю душоловицю!
(Подумавши.)
А що се я —
Не также душоловець? Ще і з тих
Найгірших — як той злодій, що у баби
Жебрущої хліб з торби украде!
Бо що їй скажу? Як той смутчий хрест
У неї видурю? А мушу в неї
То витуманити, бо слово дав —
То моє слово честі, слово мужа,
Що більш значить, як сто таких хрестів.
О, я би рув а рув — як лев той в сіті,
Що через свою подуфалість сам

У ню упав! Але не міг би я
Пірвати, сокрушити тую сіть,
Як лев оден? Коли ж тепер, коли
Той лев вже силу свою пострадав?
Запізно нагадався, мій королю!
(Подумавши.)
То ж далі! Зрештов, о що тут ходить?
Та забавка діточа не стоїть
Такого рейваху! Нарешті вна
Любов великов все мене манила
Нехай же ж нині дасть мені довід!
Бо ели она мене так дуже любить,
Як в очі ми світила,— то й простить мя!
А нє —
то та єї люба великословна
Нічим не була іншим, як лиш хитрим
Поганим душеловством,— а тогді
На свій учинок не пожалую!
Але нехай я жалую чи нє:
Тут ходить виручитись з свого слова,
Що вбрав на ся, як прокляття окови!!
СЬОМА СЦЕНА
Чо р а. Ті, що перше.
Ч о р а
Чи ж не дивак мій батько? Тіфон все
Та Тіфон без кінця!.. Але чого
Такий задуманий? Се що тобі?
Увесь у смутку нині!..
Довбуш
В смутку? Ба!
А ти весела, може?
Ч о р а
Маю, може,
Причину?..
Довбуш

Нє? Ха-ха, ха-ха, ха-ха!
І що ж тобі бракує?
Ч о р а
Дуже много!
Довбуш
Я рад би знати, що?
Ч о р а
Люба!
Довбуш
Люба!?
Ха-ха, ха-ха, ха-ха! А я бо думав,
Що ви — що ті цигани — й без люби
Любити вміють!..
Чора
Як же ж — без люби?
То була би люба любов тогді?
Довбуш
Нещасна! То ж ти і любу вже знаєш?
Чора
Віднині — але знаю!
Довбуш
Знаєш певне?
Чора
І се знов питане!..
Довбуш
Запевне знаєш?
Тим лучче! Бо тогді любу ту твою
Ти й довести умітимеш! Неправда?
Чора
То що люба уміє — то і Чора
Умітиме!
Довбуш
Покажесь...
(Здоймае хрест.)
Ти сей хрест

Мені даруєш?
Чора
Хрест!!? А батько ж мій!?
Довбуш
Ха-ха, ха-ха! Отеє ж мені й люба,
Що на діточій іграшці кінчиться!
Так, душеловице! Тримай го си!
(Мене їй хрест на скриню, а сам хоче йти.)
Та так-таки і ліпше...
Чора
(тримає єго)
Ти йдеш!?

Довбуш
Бувай здорова!
Ч о р а
Милий!!
Довбуш
Пріч!!
Ч о р а
Слівце лиш...
Довбуш
Але останнє!
Ч о р а
Так! Нехай останнє:
Ти любиш мя?
Довбуш
Я люб'ю..,
Ч о р а
(перебиває му річ)
Тож бери
Собі сей хрест, коли тобі на нім
Так дуже лежно!
(Пхає му хрест за черес.)
А умре мій батько...

То ти мені ся лишиш!..
Довбуш
Я!? О, чорна
Ти душеловице,—— ніколи в світі!!!
Бо я княгиню люб'ю і для неї
Сей хрест принести обіцяв; а що
Я обіцяв — то мушу, бо я мушу!
Для того ж мя прости, єсли се можеш,—
Єсли єс мя любила — так любила,
Як присягалася, що любиш мя!
А не —
То моя совість за се діло чиста!
Бо сватать має муж, а не невіста!
(Іде. Але перед ватраком зупиняєсь, виймає з тобівки скрипочку з клейнодами і кладе ю на землю (або на який примурок — так, аби без трудності на очі впадала), а сам відходить.)
ВОСЬМА СЦЕНА
Т і, що лишилися.
Чора
(прийшовши по хвилі тяжкої замороки до себе)
Се де я? Й що казав він?.. Батьку! Батьку!!
Вставай та умирай!!!
Морган
(заспаний)
...в огні і в кривіх
Ме Тіфон світ...
(Пробуджаєсь, смотрить за хрестом — і схоплюєсь на ноги.)
Мій хрест!!? Де, де мій хрест!??
Чора
Я за любу го проміняла! Як?
Чи, може, ти лиш сам, о гордий старче,
Хотів щасливим бути? Ба і я!..
Морган
(бере книгу і бичик і мацаесь аж до ватрака)

О Тіфоне!
Ти не відводиш діло!.. Але ти,
О доню, чадо моє нещасливе,
Ти ся пімстиш за мя во время оно!
А не забудь,
що ми є з роду славних фараонів!!!
(Мечесь у поломінь, котра жасно бухає і палає і аж до
останку іскрами сипле.)
ДЕВ'ЯТА СЦЕНА
Чора сама.
Чора
(біжить до ватрака)
Пімстюся! і пімстюся! і пімстюся!
Се присягаюсь ти всіма богами,
Котрі огнем орудують! А то
Пімстюся так, як ще дитина батька
Не мстила, відколи та мста кровава
Урвалася з пекольного ланца
І світ сей кровйов людськов закрасила! О!
О ви, гарпії — Тіфона дочки,
Прийміть мене у свій жасний союз
Яко владичицю ножа і барди —
Різничого ножа і барди ката!
Бо дотi не спочину — і не хочу
Спочити, доки аж та чорна кров
Усіх-усіх пекольних Добушів
До Сірія вгору аж, а відтак
Від Сірія у найтемніший ад
Не ме шуміти чорним каблуком,
Як той гірський потік, що розбивавсь
По чорних гранітових скалах!!
(Уздрівши скрипочку, здоймає ю і отворяв.)
Що!?
Ти золото лишив!? То душі нині ——
За золото і ніжні діаманти

На продаж, а вітці — за перла і
За крам дівочий?
(Мече скрипочку у поломінь.)
В пекло — і з тобов!1
А за сей глум чортівське твоє серце
Насип'ю топленим я золотом,
Що аж сипітиме, сипіти, як
Гадя та местна в моїх тут грудях!,.
(Притискає руку до грудей і дістався за монество, котре
в сей час з шиї собі, зриває і, далеко від себе тримаючи,
обзирає.)
А ти що тут, пуста мамоно, робиш?
У пекло — і з тобов!!
(Мече мопество в огонь.)
Та ж я не Чора,
Не того Моргана багатого
Дочка уже, що він корони, скіптри,
Держави роздаровувати думав,
Як ту дрібну монету прошакам!
О, нє вже!
Я жриця мсти віднині називаюсь!
До олтаря ж!! Там жертва дожидає!!!
(Обертаєсь до відходу.)
Заслона

ТРЕТЄ ДІЛО

ПОДРЯ

Та сама, що у першім ділі.

ПЕРША СЦЕНА

Секретар з пергамеитовим сувоєм.

Секретар

Отак, мабуть, воєначальнику
Рішучого походу на душі,
Як нині се мені. Але чого
Мені боятись з збройов сев в руці —

З сим дневником покойної княгині,
А сеї знов княгині матері?
Бо як мені учитель мій писав,
Так і найшов тайник я у архіві,
А в тайнику тім — ніж і сей сувій,
Покойної —княгині дневник сей.
Архімайстерське, премайстерське діло
У своїм способі! І так усе
Документарно і з доводами,
Що моя красна, моя горда жертва
Чи сяк, чи так — у моїх вже руках;
І то в руках — що всі пекольні сили
Мені не в стані вирвати ю з рук!,.
І так похід я мій розпочинаю!
Не мудрий, а відважний щастє має?
(Плеще в долоні.)
Маршалку!
ДРУГА СЦЕНА
Маршалок. Той, що перше.
Маршалок
Чую!
Секретар
Думаєш, що всі
Ся зійдуть?
Маршалок
Десять тисяч — якнайменше.
Сей замок буде наокола ними
Обступлений.
Секретар
Але аби ворота
Не загаєні булиі
Маршалок
Розумівсь.
Актори муся мати свій простор.
А у хороми сі самі ізбранні

Лиш сміють приступити.
Секретар
Будуть всі
При зброї?
Маршалок
Нині в них Варфоломія,
Де всі у зброї ходя.
Секретар
(показує на чоло)
Ну, а тут?
Маршалок
Вина і меду в кождому шинку,
Ба навіть наокола сего замку
Я тільки накопошив, що би стало
Й на тисяч капуцинів.
Секретар
Браво! А
До маскаради все мені готове?
Маршалок
І борода, і ризи — все що треба.
За чверть години буде архімандрит
Такий з вас, що такого пошукати!
Секретар
Ходи ж та ми поможеш перебратись,
Бо нарід вже ся сходить.
(Показує поза подрю.)
Хто тамті?
Маршалок
Той звесь Іван — брат рідний Довбуша,
А з ним его товариш — Лагадин.
Секретар
Понурі два вірли!.. Івана ж того
Нам нині дуже треба буде... Хто ж
Той дідуган там, у медвежій кучмі?
Маршалок

Се — хроніка живуща гуцулів>
Та ще і в філософію свій ніс
Не згірше тикає.
Секретар
А той там фулес,
ІДо попліч з ним іде?
Маршалок
Сорока, що
Дві слові лиш напам'ять ся навчила:
Лиш "Довбуш" і "княгиня".
Секретар
Ха-ха-ха!..
Але вступімся чорним рицарям.
Оба —пріч у замок.

ТРЕТЯ СЦЕНА

Іван і Лагадин.
Л а г а д и н
Такого би, о друже мій Іване,
І у казках ніхто не розповів.
Іван
А претці сему так, як я ти кажу,
Мій вірний Лагадине: двадцять рік
І п'ять, як мій отець, Василь се Довбуш,
Пропав без вісті — як під землю впав.
О, отче мій ти, отче!..
Лагадин
Бідний друже!
Ти ж не допитував? не слідив?
Іван
Хто!?
Я не допитував!? Всю Лядщину,
Волощину, всі Угри перемірив
Уздовж і упоперек: даром все!..
Л а г а д и н

Гм! Щоб і Марта, рідна твоя мати,
Нічо не знала в сему ділі?..
Іван
(з погордов)
Мати!..
Л а г а д и н
Ти, може, не питав?
Іван
Я не питав?
Просив, молив на милість бога! Ба!..
Л а г а д и н
Що ж предці каже?
Іван
Ти ж хіба не знаєш
Єї ту пісню безконечну, що
Лиш він, лиш їй Олексик, варт є знати
Тоту жасну, несамовиту тайну?
Все він лиш! все лиш він! О, круча чорна —
Ти, матір, ти!
Л а г а д и н
(грізно)
Іване!!
Іван
Бо нехай
І так се буде, що у світі навіть
І рідна мати так любить не може,
Як по законах би природи й серця
Годилось. Кажуть люди-бо і піють,
Що навісна якась там доля тов
Любов орудує. Нехай і так!
Але щоб долю свого народа —
Щоб волю питомого народа
Продати!?
Л а г а д и н
Як? Се мала б твоя мати

Зробити!?
Іван
Не!? То, може, не завдала
Той пресвятий наш громовий топір
Она ему — Олексі свому, що
У него тільки і на думці, як
Гулять та женихатись? І такому —
Наш громовий топір!..
Л а г а д и н
Ти й справді віриш
У той святий топір?
Іван
(ловить за ніж)
Заріжу тя,
Єсли не меш у него вірити!!
Єго подарувало божество
Святого сонечка прадавньому
Одному королеві гуцулів.
Але король нещасний сей завдав
То своїй хабалиці, за що він
Не тільки що і сам свій вік утратив,
Але і нарід гуцульський до впадку
Привів! О друже! ще б і нині ми
На побереіжжю моря Чорного —
Великим та всеславним народом,
Коли б не князь — гільтяй той — та не нешта!
Л а г а д и н
Я чув ту сторію від Германа —
Старого того, що старі казки
Ті гуцульські він споконвіку знає.
А сей знов каже — каже і твердить,
Що ми ще будем, чим давно ми були,
Аби лиш хто найшовся той топір
Провадить гідно.
Іван

То ж бо і щось: го гідно
Провадити!

Лагадин
А він ся вже й найшов —
Бо хто гідніший може того бути,
Як не твій брат Олекса!?
Іван
(як устеклий)
То й тебе?..
Й тебе він обманив!? Руш!! Заберися!
Не треба мені другів вже!.. О боже!..
(Іде потич, сідає на лавичку і закриває собі очі полов від сардака. Лагадин відходить на кілька кроків, але зараз вертавсь і сідає коло Івана.)
ЧЕТВЕРТА СЦЕНА
Старий і молодий гуцул. На дворі чути трабантів, як нарід опирають і лиш декотрих у хороми пускають.
Ті, що перше.
Молодий гуцул
Се в мене свято раз — Варфоломія!
Голоси знадвір'я
Олекса Довбуш! Слава! І... І-гу!!!
Стріли.
Молодий гуцул
А ти, старий, чого насупив брови?
Будь з нами враз веселий!
Старий гуцул
Сину, сину!
Не кажи гоп! — аж пліт не перескочиш!
Молодий гуцул
Не знаю, що тут перескакувать?
Наш славний Довбуш виходив нам волю,
А воєвод дав розказ, щоб нам ю
Тут і обголосили.

Старий гуцул
Вай! тій волі,
Що Довбуш нам виходжує, а лях
Дарує!,,

Молодий гуцул
Як? То і на Довбуша
Ти пси вже вішаєш?
Старий гуцул
Він сам на себе
їх вішає, не я. Га! І такому —
Наш громовий топір!?
Молодий гуцул
Я рад би знати,
Хто варт єго носити, як не Довбуш,
Не наш напередовець?.. Але хто
Там так ся надюндюжив та ступає,
Як журавель старий?
Старий гуцул
Де? Проступіться*
Се монах православний! Дайте честь!

П'ЯТА СЦЕНА
к р е г а р, перебраний за православного монаха.
Т і, що перше.
Секретар
Слава Спасителю!
Усі
Вовіки слава!
Секретар
В вас празник, діточки?
Молодий гуцул
І то великий!
Наш добрий воєвода, дідич наш,
Подарував нам волю.

Секретар
Гм, гм, гм!
Як я тобі, що в тебе вкрав, віддам —
То й то дароване?
Усі
Ха-ха, ха-ха!
Молодий гуцул
А як я те, що другий в вас украв,
Дістав та вам віддав?
Секретар
Гм, гм, гм, гм!
Тримавши в себе років кількасот?
Усі
Ха-ха, ха-ха!
Молодий гуцул
За се би слово, отче,
Вам воєвода не подякував.
Старий гуцул
Здаєсь, що чесний сей отець єго
Не знає? Годний пан!..
Молодий гуцул
А тяр княгиня!..
Старий гуцул
Про воєвожу він се каже, отче!
Она сих гір є дідичка і має
Від давніх королів таке вам право —
Она одна, мабуть, на цілу Польщу —
Всіх гуцулів судити.
Молодий гуцул
О, се ангел!
Секретар
А їй отець?
Старий гуцул
Був лютер на ввесь світ!
Я знав єго. Але і тяжко ж бо

Го господь покарав: одної ночі
Щез безвісти, і кажуть, що го чорт
Живцем у пекло вхопив!
Секретар
Щастє ваше,
Бо був би всіх, мабуть, гуцулів

(Справляє за подрю.)
У тій желізній там печі спалив!
Голоси
Ого! ого!
Старий гуцул
Та як се?
Секретар
Зараз скажу.
Ти знав, старий, одного гуцула,
Найжвавшого стрільця на цілі гори,
Що він — вже буде років двадцять п'ять —
В сих горах і в селі сім пробував
І що Василь ся Довбуш звав?
Іван
(зриваючись)
Отець мій!!!
Мій дядичок!! Та де ж він?..
Секретар
У тій печі там!
У тій печі желізній, сину мій,
Казав єго княгині сеї тато
Живцем спалити!
Усі
Га!!!
Секретар
Живцем спалити!
А як єго в жасну там піч метали,
То він зарув, що Чорногора аж

Загомоніла:
"Ті гуцули пімстяться раз за мене
І розваля на грузь сю вовчу скиню!!"
ІКористуючи з великого жаху і остовпілості всіх притомних,
швидко і нишком — пріч у замок.)
ШОСТА СЦЕНА
Т ї, що лишились. Пізніше — капітан з трабантами.
Іван
(прийшовши по хвилі до себе)
Як він казав?
"Ті гуцули пімстяться раз за мене!?"
А є ж ще гуцули!? А гой, ви, жуси!
На прах сю вовчу печеру!!
Крик, рейвах і мотлох народу надворі. Усі притомні, Іван наперед,
піднося топірці і обертаються до естради. На се виступає капітан з
шаблев у руці на естраду, за ним кілька трабантів.
Капітан
Тут що?
Іван
(вириває му шаблю і просаджує го насмерть)
По Довбушеві тризна — а ти перший
На жир!
Трабанти
(втікаючи)
Втікайте!! Чорт!., чорт!..
Іван
Щонайлютіший —
Котрий пресподнє вами ме гатити,
Аж доки зовсім го не загатить!
А гой, ви, гуцули,— на прах, на грузь
Змієве се гніздо!..

СЬОМА СЦЕНА

Тривожний дзвін. Капітана віднося. Княгиня з челядев. Ті, що пер-
ше. Гуцули, окрім Івана, вступаються покірно направо і наліво —так,

що середина подрі і ворота зовсім вільні.
Княгиня
Стій, бунтівнику!
Що хочеш?
Іван
Моего вітця! А не —
То твою душу!..
(Пускаєсь до княгині з шаблев.)
Довбуш
(ще за подрев)
Набік, гуцули!
(Убігає з Джиміром на подрю і мечесь межи Івана
і княгиню.)
Ти що, о жусе, ти!? До жінки — шаблю!?
Пріч!!
(Тручає го назад.)
Кровйов се невісти хочеш ти
Обезчестити гуцульське ім'я?
Іван
Що!? Таже скорше ся тобі удасть
Пренайлютішому з усіх чортів
Найпроклятішу душу вирвати,
Як ляшку сю мені!
(Пускаєсь знов до княгині.)
Довбуш
(вириває му шаблю з рук і мече далеко від себе)
Пріч, кажу ти!
Хвиля. Княгиня відходить.
Іван
Як, лядський рабе ти?! Огиднику!
Отець отої ляхівки...
Довбуш
Казав
Вітця нам у желізній там печі
Живцем спалить — і мав до того право:

Він замок сей му запалив!
Іван
(як устеклий)
Отець мій ——
Палій!? Се кровйов змиєш...
(Рве ніж і мечесь на Довбуша, котрий дається шибко вбік
і єму ніж з рук вириває.)
Довбуш
Гуцули!
В'яжіть го!

Іван
(до гуцулів, котрі го в'яжуть)
ЖусиІ Тхори!
Довбуш
Пріч! За мнов!
Усі — пріч.
ВОСЬМА СЦЕНА
Секретар. Зараз відтак маршалок.
Секретар
І так похід мій славно розпочався,
Та і до бою головного і
Рішучого сегодня прийде ще.
Бо тигрис той старий, той воєвода,
Не устечеться, може, як дістане
Мій лист? Ще гірше, якби ся устік!..
І так, чим далі в ліс, тим більше дров!
Сегоднішня пароля пишесь: кров!
(Плеще в долоні)
Маршалку!
Маршалок
(виступаючи з кайданами в руці)
Чую!
Секретар
Чи післанці вже

Пішли за воєводов навздогін?
Маршалок
І мусили давно вже здогонити,
Бо, як я чув, то лиш півмилі відси
Наш воєвод в дорозі зупинений —
Хто зна, з якої там причини.
Секретар
Браво!
Трабанти же?
Маршалок
Котрі найвідважніші —
Стоя уже напоготові.
Секретар
Се
Ті кайдани?
Маршалок
Найслабші, що-м найшов.
Але аби на кождий спосіб бути
Безпечним — ще і понадпилював.
А сли ему в свій час одно слівце
Лиш шепнете...
Секретар
Я розумію. А
Що з нештами?
Маршалок
Обі напоготові.
Секретар
Аби ж, як князь приїде, були зараз
Ми під руков!
Маршалок
Я розумію, а
Відтак знемиділи. Устекла Дзвінка
До встеклого Івана най летить,
Аби летів сюда підбичувати
В потребі свого брата; а циганці

Віддати хрест.
Секретар
Хороше! Тож до діла!
А скорше, бо вже й Довбуш там іде —
Передній кат старого воєводи!
Маршалок
А що не він — то вже Іван походить.
(Пріч.)

ДЕВ'ЯТА СЦЕНА

Довбуш. Той, що лишився.
Довбуш
Гарячий день!
Секретар
Та щоб на нїм ся стало!
А добре, що-сь прийшов: княгиня хоче
З тобою говорити.
До в б у ш
Та сегодня!?
Секретар
Сегодня, і то зараз!
До в б у ш
Не!
Секретар
(помішаний)
Та як же ж!?
До в б у ш
Уперед хрест — тепер мене? Дзвінки!
Куда не ступиш — Дзвінка!
Секретар
Хто ж так сміє?
Она ж ні Дзвінці пара та ні Чорі!
А сли з тобов вна хоче говорити —
То про сегоднішній випадок, про
Івана божевільство.

До в б у ш
О, мій брат!..
То ж буду мусив я — що бих не мусив
Ні за свій вік, ні грішну свою душу!
(Пріч — у замок.)
ДЕСЯТА СЦЕНА
Секретар
Секретар
(віддихнувши)
Уф!
Що ж тая людська доля зависима
Від примхи других примх! Я се будую
Цілий мій гордий многоважний план
На легкоумстві сего легкоума —
А він нараз ся витверезує,
Неначе чудо сталося! А баГ
Тепер тобі вже й чудо не поможе!
Тепер ти мусиш — дякувать брехні —
Гуляти так, як я тобі заграю,
Бо ти вже в сітці, льве мій молодий;
І скоро приведу тобі і тигра
Старого на арену, де значить:
Ти або він! Але безпечно — він,
О що я постарався на кождий спосіб.
А як старий той тигрис-воєвод
Скінчає вік під твоєми лабами,
Тогді я постараюсь і о те,
Аби і льву за ним дорогу дати.
А як се станесь так, як я гадаю,—
Тогді полон є мій, є мій! Принаймє
Партика льва: прекрасна та княгиня!
То ж гужя! льве і тигре! гужя, гуж!
Ловіться! і скубіть ту вашу шубу,
Аби аж шкам летів, а рик ваш щоб
Аж Чорногору ворухнув!.. Там що?

Мій тигрис вже іде! З очей палає!..
Ходи!
Лев молодий тебе вже дожидає! —
Таких борців і Рим старий не має!
ОДИНАДЦЯТА СЦЕНА
В о є в о д з поїздом. Той, що перше.
Воєвод
То ж так мені сей нарід дякує!?
Капітана ми вбити!? Жінку ми
Зневажити!? Мій замок нападати!?
Crux Christi Domini! І якби був
Не Довбуш мій се був!
(Дивиться наоколо.)
Та де ж він?
Секретар
Довбуш?
У катуші! У кайданах!
Во є в о д
Що, що?

Секретар
В неволі, князю мійі
Воєвод
І хто се смів?
Секретар
Я, князю мій, се смів! Бо княгині
Не є для гуцула — хоть най він сто раз
Там Довбушем ся зве!
Воєвод
Чи-сь одурів!?
Секретар
Не було би й дивниці! Бо такого
Добродія і добродітеля
Супругу з розуму звести...
Воєвод

Води!

Служалі принося шклянку води і крісло, у котре воєвод паде.

Для того ж?..

(Зривавсь)

Але нє! Не може бути!

Ти брешеш, гадино!

(Паде знов у крісло. Жасна борба серця.)

Секретар

То зараз свідки...

Ге! Чоро! Дзвінко!

Обі виступають на естраду — Дзвінка з топірцем, Чора з хрестом.

Зараз вам маршалка...

Воєвод

(зриваючись)

Кого? Маршалка? — Ката!!

Служалі, Дзвінка, Чора — пріч. Кат виступає з бардов. Єго помічники принося ковбок.

Де ж він є,

Маршалок — пріч.

Убійник мої честі? Честі? Ба!

Пропало!..

(Плане,)

ДВАНАДЦЯТА СЦЕНА

Трабанти уводя Довбуша у слабих кайданах. Ті, що перше.

Воєвод

Довбуш! Довбуш!..

Довбуш

Що, о князю?

Воєвод

То так ми дякуєш?

Довбуш

Як дякую?

Воєвод

Супругу ми звести?

Довбуш

Ха-ха, ха-ха!
Що я пішов до твої жінки...
В о є в сі д
І
Зневагу сю — в лице ми!? Се під бардов
Мені спокутуєш!
Голоси
Княгиня!
Усі проступаються з великов повагов.
ТРИНАДЦЯТА СЦЕНА
Княгиня у княжеськім орнаті. За нев — єї челядь і маршалок.
Т і, що перше.
Княгиня
Що
Тут дієся? Ви вже забули, князю,
Що суд судити лиш мені одній
Пристоїть тут! А ели я дотепер
Вам позволяла в моїм імені
Судити го — то з тої лиш причини,
Бо-м виділа, що ви по-людськи і
Милосердію го судите.
Але тепер, коли з жалем я виджу,
До чого ваша нагла ярість вас
Доводить — і що за одно нічо:
За сего мужа молодий проступок
Прощательний...
Воєвод
Прощательний? Княгине!
Чи ви при собі!?
Княгиня
Се я вас питаю.
У мене правда — святість.
Воєвод
О, тим лучче!
Тогді не мете ся таїти, чей,

Що презухвалий сей стрілець сегодня
У вас був?
Княгиня
Я не знаю, чо бих мала
Таїтися?
Воєвод
І се — мені у очі!?
(До помічників ката.)
Беріть го!!
Княгиня
Ви его і пальцем не
Дорушитесь! Я — гуцульська княгиня!
Секретар
(виймає пергамент)
Нев зроду-сте не були!
(Подає го воєводи)
Тут! Читайте,
Мій князю!
(До княгині.)
А мені позвольте, пані,
Най вас спасу від тягару, котрий
Несила двигать вам...
(Здоймає з неї діадем, а маршалок — плащ.)
Воєвод
У монастир з нев!
Княгиню відводя, А доки воєвод далі читає, біжить секретар до Довбуша, шепче му в ухо і відходить у замок,
А сему — голов з пліч! Беріть го!!
Довбуш
(рве на собі кайдани і вириває зумілому воєводі шаблю
з пішви)
Пріч!
Від мене, ви, раби! Я Довбуш ще...
Усі утікають, окрім Довбуша і воєводи,
ЧОТИРНАДЦЯТА СЦЕНА

І в а н з тогіірцем, за ним Л а г а д и н і кілька гуцулів убігають у одні ворота, а Джимір з решта гуцулами — у другі. Т і, що лишились.

Іван

(ще за подрев)

Він де?..

(Убігає на подрю.)

Довбуш

(ломить шаблю, мене кавалки воєводі, а сам хапає топір)

Кат всіх ляхів? Він тут! А ти...

(Ловить перепудженого воєводу за груди і здоймає топір. Але зараз розмірковуєсь — і тручає воєводу з погордов від себе.)

Але нє!

Ти тут без зброї. Задля того жий,

Аж доки Довбушеві Довбуша

Ти наровень не станеш — зброя в зброю —

І ми мечеві не передамо,

Хто має жити з нас: чи лях, чи гуцул!

Бо знай, що нині ще на Чорногорі

Вірлові гнізда ми збудуємо —

І доти не спочинемо, аж доки

Або то прелукаве лядське серце,

Або то щире наше, гуцульське,

Не перестане трепетатися

На вістрю месного меча! До там

Бувай здоров, прегордий воєводо!

(Здоймає топір.)

А ви, о браття гуцули,— за мнов!

Бо відти або вольні повертаєм,

Або нам ворон пісню заспіває

Вогробну!..

(Ступає крок наперед — гуцули за ним.)

Заслона

ЧЕТВЕРТЕ ДІЛО

ПОД РЯ

Світлиця у Дзвінчиній хаті. На затиллі много вікон. Направо і наліво — двері. Під вікнами — стів. На столі горить каганець. Направо і наліво стола — стільці. У лівім куті — полиця, правий кут відтятий, а в прирубі — велике вікно. На стіні висить дубельтівка і порошниці. Ніч.

ПЕРША СЦЕНА

Дзвінка сидить коло стола і убирає на себе монество, чільця, брацарі, перстені, когутки і так далі.

Дзвінка

Він дав мені раз дорогий брацар
І заприсягся, що мені ся ставить,
Де я сама лиш скажу або схочу,
Єсли до него пішлю той позев.
З тим брацарем післала Чору я
До него в табір аж на Чорногору,
Аби прийшов до мене — а прийшов
На важную розмову. Чи ж він прийде?
Він прийде! Він, що ще ніколи слова
Не потолочив, хоть би й чортові!
(Подумавши.)
Але єсли не прийде? Сли ся ме
Бояти мої мсти? Хто!? Він, що в світі
Нічого не боїться і не знає,
Як-то ся навіть зве — боятися
Або вистерігатися чого!?
Та й тут не має він чого й боятись,
Бо мсти не хочу я — але єго!
Єго лиш хочу я! єго самого!
І він ще мусить моїм бути — мусить,
Єсли краса жіноча, хитрість, штука
Не є пусті, порожні ще слова,—
А ще такі слова, яких мене
Секретар хитрий вивчив.
(Подумавши.)

Га!.. Але
Єсли уся прехитра моя штука
Відбризла б від его желізного
Твердого серця? На тогді я маю
Від Сої що потрібно...
(Витягає з-за пояса фляшечку, іде до полиці, бере збанок
з вином, порожнить половину фляшечки у збанок, ховає
его знов у полицю, а фляшечку — за пояс.)
Або мій —
Або землі сирої!.. Але цить!
Там хтось іде... Він сам!.. Тепер, тепері
О, не нехайте мя, хитрущі сили,
Бо нині — або вік, або могила!
ДРУГА СЦЕНА
Д о в б у ш з топірцем і з бра царем. Т а, що перше.
До в б у ш
(мече брацар на стів, а сам сідає)
Тримаю слова, Дзвінко, хоть не рад,
Але що слово раз — то слово раз!
Що маєш ми казати?
Дзвінка
Воєвод
Збирає свою шляхту, щоб на вас
У таборі напасти.
Довбуш
Ха-ха-ха!
То ти мені уповідаєш, Дзвінко,
Що й воробці уже цвіріньокають?
Тогді могла мені єс, Дзвінко, хід
І грозу защадити!
Дзвінка
Грозу?
Д о в б у ш
І
То не малу, як думаю! Бо я

Присягся гуцулам на Чорногорі,
Що моя вже нога не переступить
Поріг твій, Дзвінко. І якби они
Довідались, де я сегодня є,

То я не знаю, чи я свою голов
Поніс би в Чорногору. О, життя
Не е пустий горіх! Се я аж надто
Оперед тим кровавим ковбком ката
Почув — і дуже, дуже дякую
Тобі за сю науку я!..
Дзвінка
Мені?
За ту науку? Хто ж то смів мене
Так обчорнити?..
Довбуш
Обчорнити? То
Не ти з секретарем ся змовила,
Єго нарадила? Тогді секретар
Брехав?..
Дзвінка
Олексо!! Але на такі
Безвстидні чорні брехні є найліпше
Мовчати!..
Довбуш
Отже, не? Тогді й Іван
Ми мусить відповісти — і то строго!
А не — то ти сама! Тож не?
Дзвінка
При чім
Ти мушу присягатись, щоб мя вірив?
При бозі? При любі? Єсли в любу
Ще віруєш! Ти ж предці раз любив!?
Довбуш
Тепер уже не люб'ю!..

Дзвінка
Задля чого ж?
Довбуш
Дивний протокол се! Бо я не хочу!
Бо та нещасна ніч мя спам'ятала!
Бо в таборі на Чорногорі я
Всім гуцулам присяг — і то великов,
Святов, жаснов присягов їм присяг —
На се святе сокровище, на сей
Святий топір присяг! Ти розумієш?
На громовий топір сей, що го хочу
Так непорочно, чисто сохранити,
Як тайну господа!
Дзвінка
Ха-ха, ха-ха!
То ти і справді віриш в байку сю?
То сила Довбуша лежати має
У сій старій тупиці лиш?
Довбуш
(зривавсь, обурений)
Невісто!
Ти що се кажеш!?
Дзвінка
Чисту правду лиш.
І ще тебе питаю: сли вся сила
У сій старій охабі лиш лежить —
Нащо відтак їм Довбуша? Ба нащо
їм мужа взагалі? Най гуцули
Узброя страхопуда ним — і діло
Готове! Чи ж не так?
Довбуш
Ти хочеш, щоб
Я з розуму зійшов?
Дзвінка
Не з розуму,

Але до себе — до себе щоб прийшов-єс
І знов був Довбушем, як ним-єс був!
Бо я тебе любила а любила,
Як ще невіста зроду не любила!
І чи ж мене не має се боліти,
Як мушу слухати, що гуцули
Не в тебе вірують і не твою
Відвагу величають, але сю
Діточу іграшку?
Довбуш
Так нарід каже?..
Дзвінка
Лиш нарід? Воробці вже по дахах
Топір лиш величають.
Довбуш
(мене топір Дзвінці під ноги)
За тото ж
Тобі го завдаю! і то навіки!
А хочуть волі гуцули — то най
Мені ю дякують! Мені самому,
А не стареччині якійсь!
Дзвінка
(обіймаючи го)
Тепер
Я свого Довбуша аж пізнаю!
Довбуш
Ти — твого Довбуша? Се може бути
Ще правда. Задля того ж лиш одну,
Одну ми відповідь, о Дзвінко: ти
Строїла Штефана?
Дзвінка
Не!
Довбуш
Дзвінкої!
Дзвінка

Не!
Довбуш
Присягнеш?
Дзвінка
Трисягаюї
Довбуш
І для чого —
Аби тобі я менше вірив, як
Тій зависливій Чорі? Тож я твій!
Навіки твій!
Дзвінка
А нарід? Гуцули?

Довбуш
Нехай ся й устечуть! А я — я хочу
Любити так, як хочу! Гуцулам
Навкірки!
Дзвінка
Ти се нині так говориш...
Довбуш
А що говорю — те й дотримаю!
При моїй честі! А єсли не віриш —
То там лежить топір! мені обридлий,
Але тобі най буде він поруков
За мене!'
Дзвінка
(здоймає топір)
Так, поруков!
Довбуш
Поконвічнов!
І сли коли від тебе моє серце
Відвернесь, сли присягу ту святу,
Котров тобі сегодня присягаюсь,
Полом'ю — то бажай на сей топір
Від мене й то, що в світі найжасніше,

Що в світі навіть і нечуване:
А Довбуш ти приставить за покуту!
При сему топорі!
Дзвінка
(ховаючи топір)
І Довбуш мій
Дотримає святого свого слова!
Довбуш
Як нє — покинь мене свята покрова!
Червоний жаркий блиск у всіх вікнах, де видко Лагадина і много гуцулів. Дзвінка гориесь боязливо до Довбуша. Довбуш тягне шаблю.
ТРЕТЯ СЦЕНА
І в а н. Т і, що перше. При кінці — Д ж и м і р за подрев.
Іван
(ще надворі)
І де ж він?
(Убігає з шаблев у руці.)
Га! То так ти нам присягу
Тримаєш? Ти!! І що убійниці
Тепер ти присягався?
Д о в б у ш
(пускавсь з шаблев до Івана)
Боронись,
Бо гинеш!..
Коротка, але завзята буча, при котрій Іван Довбушеві шаблю з рук вибиває і єго легко ранить.
Іван
Кров братська!!
Тиша. Довбуш зав'язує собі рану*
На сеї бісиці прокляту голов!
А ти
признайся або гинеш!
(Ловить Дзвінку за груди і хоче ю шаблев просадити.)
Дзвінка
(паде на коліна)

Милості!!
Іван
То, Дзвінко, Штефана не ти строїла?
Дзвінка
(показуючи на Довбуша)
Через отого там...
Довбуш
(відвертаючись з бридом)
О боже мій!..
Іван
Відтак — не ти з секретарем у змові
Пішла на сего дурня перед князем
Свідчити, а потому — аби ніби
Собі й колач ще в него заслужити —
Мені побігла знати дати?

Дзвінка
Гину!..
Іван
А знов не ти, користуючи з того
Гидкого брацаря там, сеї ночі
У твій мерзкий халаш го загулила,
Аби або єго у свою сіть
Імити, а як не — то Соїиим
Го зваром напоїти?
Дзвінка
Нє! єй-богу!
Іван
Ти присягаєш ще, чортице ти!?
(Вириває їй фляшечку з-за пояса.)
А се що??
Дзвінка
Зрада!!
Іван
Ти ж за ню загинеш,

Як сука!..
(Обертає шаблю держев і хоче ю убити.)
Довбуш
(не дає)
Фара, брате! Не твоїй,
А катовій руці сквернитися
Отсеї ржиці чорнов кровйов!
За подрев падуть два набої.
Джи м ір
(за подрев)
Калфо!
Се рушить воєвода з свойов шляхтов
На табір наш напасти!
Довбуш
(здоймає свою шаблю з землі)
Гуцули!!
(До Івана.)
Ти право йдеш у табір ї заложиш
Усі плаї і приступи!
Іван —пріч.
А ви
За мнов усі!
(Іде, але у дверях обертавсь.)
А ти, язе проклята,
Готов тим часом ся під барду катаї
(З гуцулами — пріч.)

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Д з, в і н к а. Зараз відтак Чора.

Дзвінка
Пропала!! Я пропала!
Чора
(ще за под рев)
Я з тобов!
(Виступає.)

Бо він присяг княгині нас обох
Зарізать їй на жертву!
Дзвінка
Вай! О, вай!!
Чора
А тут стоїть уже й кровавий ковбок,
На нім широка остра барда, ясна,
Як дзеркало, а біля — лютий кат із
Закоченими рукавами. Лупнув
Черленими очима, як той звір,
Ухопив остру барду — блиснуло
Раз д горі, раз в долину, гукнуло —
І Дзвінки красна голов покотилась,
Кровава, у пісок!..
Дзвінка
Га!
Чора
Але не ще!
Бо Чора ще живе! Бо Чора дасть
Рятунок бідній Дзвінці ще.
Дзвінка
О, вже...
Чора
О, божевільна ти! О, жусе ти!
Хіба ж він громовий топір той свій
У тебе не лишив?
Дзвінка
І справді.
Чора
Дай!
Подай мені єго на мої руки —
А красної княгині душечка
На той світ полинула: фур-р-р-р-рї..
Дзвінка
(шукає топір)

А він?
Чора
За нев — як той орел! Аж воздух ме
Шуміти: шу-ту!..
Д з в і н к а
(подаючи Чорі топір)
Тож бери єго!
Ніж маєш мою голов з пліч ти зняти —
Волію твою я чортам завдати!
Обі — пріч: направо і наліво.
П'ЯТА СЦЕНА
Соя.
Соя
(ще за подрев)
Ге! Дзвінко, моя паво!
(Виступає.)
Де ж, проклята,
Поділася?
(Сідає.)
То ж утомилась я!
А проклятуща, замість покріпити

Ту бідну Сою...
(Уздрівши збанок, біжить до полиці)
Збанок! збанок! А!..
(Бере збанок обома руками І п'є лакомо.)
А се й винце! Угорське! Так, угорське!..
У неї гойно, виджу! Та й для чого ж
Би не? Для чого не? Штефан багач був,
І відьму золотом мені відважив —
Бо я му ю продала!.. Золотом!..
(Ніби наслухає.)
Як? Що!? Гу-гуШ
Я отруєна! Я! Зварок мій! Га!..
Та де ти, Чоро, відьмо? Най тобі

Я уповім, що — моя ти донька
Та й того Василя Довбущука,
Що він... А то ж пече! пече! пече!
Як пекло настояще! Гу-гу-гу!..
(Ревучи — пріч.)

ПОДРЯ

Поляна у однім лісі на Чорногорі, де много плаїв сходиться. В затшь лі — халаш Довбуша. Спереду, направо — велика ялиця, а під яли-цев — великий оброслий камінь, на котрім можна сидіти. Ранок. Ціла подря у рожевім світлі.

ШОСТА СЦЕНА

Іван і Лагадин надходя з противних сторін. У долинах далеко чути уставичне стріляння.

Іван
Хороша буча! А ляхи ті б'ються,
Як льви!
Лагадин
Твій брат ранений?
Іван
І то я
Завдав му ту нещасну рану!
Лагадин
Було
Відразу в серце!

Іван
(строго)
Лагадине!
Л а г а д и н
Мимо
Присяги й свого слова — та до нешти
Піти!?
Іван

Мій бідний брат.
Л а г а д и н
І ти его
Ще жалуєш? Присяголомника!
Безличника!
Іван
Се чути мусити —
І мусити мовчаїи!
Л а г а д и н
Та дивитись,
Як можна з тілької ненависті —
Ні сіло та ні пало — на таке
Велике дружество се перейти!?
Але роби собі, як розумієш,
А ми знов, гуцули, ще будемо
З ним рахуватися — і то кроваво!
Він — хто се, щоб він смів над нами так
Ругатися, безлично так ругатись?
І з чиї се причини сиплеться
Сегодня тільки тирби людської?
Не з-за єго? Не через него, може?
Як!? Або, може, наш святий топір
Ми на тото на него передали,
Аби по всіх го нештах волочить!?
Нехай варується! Одна лиш іскра —
А всі го нешти всего сего світа
Не вирвуть з наших рук! Ми славі служим,
А з віроломцями ми ся не дружим!
(Грозячи — пріч.)

СЬОМА СЦЕНА

Іван.

Іван
Не вирвуть з ваших рук? То я го вирву,
Хоть би і з пащі льва! Хоть мав бих зараз

Вам моє серце на тарелі краять
Тупим ножем! Ви що гадаєте?
Абих єго я все ненавидів —
Та все ненавидів через тото,
Що досі я єго ненавидів?
О, ви — не Довбуші! Лиш Довбуш-бо
Потрафить двічі свого ворога
Від найгиднішого убою стримать,
Потрафить ніж єго у собі чути —
І не відмститися! А я аби
Єго ще все а все ненавидів!?
0 не, мій брате!
Най гуцули на тебе й пеклом стануть,
А я тя вирву! Я! з їх рук поганих!
Га! Джимір...

ВОСЬМА СЦЕНА

Джимір, кровавий, з булавов воєводи. Той, що перше.

Джимір
Наша, брате! Воєвод
1 шляхта вся в полоні!

Іван
Й воєвод!?

Джимір
Вся шляхта — до ноги!

Іван
Та де ж они?

Джимір
У табор їх ведуть! А воєвода
І Довбуш... О, дивись!..

ДЕВ'ЯТА СЦЕНА

Довбуш. Воєвод. Секретар. Шляхта. Гуцули, Ті, що перше. Воєвод і шляхта без зброї.

Довбуш
То так, о князю?
То тут аж мушу пригадать тобі

Твій княжеський прирік?
Воєвод
Роби конець!
Бо по такій нечуваній ще ганьбі
Чого і півминути жити?
Довбуш
Ганьбі?
То ти хіба се з жусами ся бив?
Я ти даю на волю, воєводо,
І ми зачнемо зараз наново —
Я не жартую!
Воєвод
Доста!
Довбуш
Але хто
Таку дитинячу тобі дав раду:
З півгорсточков людей на нас напасти —
Неначе нас тут шайка злодігв лиш,
А не той нарід гуцульський, що волю
Добути він зійшовся?
Хвиля. Воєвод хитає головою.
Але хто
Тобі ту раду й дав — він варт би того,
Аби тут так стояв...
Воєвод
О, щоб то я лиш!..
Довбуш
Я розумію тя, о годний ляше!
Але той витязь витязя не варт,
Єсли у своїм супротивнику
Нещастє він не чтить. І задля того ж
Дарую волю вам, і без условій —
Хіба лиш з тим одним: аби на другий раз
Вас більше посітило Чорногору!
В нас є вас чим приймити!

(До Джиміра, котрий собі нишком очі утирає.)
Що там, Джимір?
Чи вітер лиш яку комашку ти
У око не завіяв?
Джимір
(подає булаву воєводі, а сам хоче Довбуша обіймити)
Калфо мій!
Воєвод
(єго перестрічаючи)
Позволь: я перший тут...
(Обіймає Довбуша.)
А серце, що
Так величаво б'є, варт бити і
На княжеських грудях! Я знаю, що
По тому, що у моєму дворі
Жасної тої днини діялось,
Мій теперішній крок тобі огидний
Ме видаватись. Але знай, о друже,
Що все мені чортівство відомо
І що отой диявол — мій секретар,
Враз з своїм клевретом — маршалком тим,
Ще нині забираються від мене,
Аби деінде впастись катові.
Для того ж мя прости, о Довбущуку,
І ви, о гуцули, мене простіть,
Як вас я се прощаю!
Гуцули і шляхта ближаться.
Вашу волю
Не подаровану, але здобуту —
Вам уповні даю і віддаю!
А ти, о Довбуш, дожидай ще нині
На усне моє слово й грамоту!
Довбуш
На княже твоє слово!
(Киває на Доюиміра і шепче му в ухо. Сей біжить у халаш

і приносить дуже красну і дорогу шаблю, котру Довбуш
зараз воєводі презентує.)
А сю зброю 1;
Прийми на пам'ятку від гуцулів!
Она нас пригадає і без слів.
Воєвод
(припасує собі шаблю і подає Довбушеві руку)
А пригадає ті святі завіти:
Що рус і лях — одної нені діти!
Урочиста хвиля. Відтак розходясь гуцули на всі боки, так що воєвода з шляхтов і секретарем лишавсь.

ДЕСЯТА СЦЕНА

Т і, що лишились.
Воєвод
(по сумній хвилі)
Чого ся так насупили, пани?
Чи, може, се на мене вирок смерті
Значити має? В добрий час! Але
Я се у вас собі не заслужив!
Сей похід чесний був — як може бути!
А сли ми підупали — то упали
Ми лиш стокротній пересилі.
Молодий староста
Тож
Бо й щось! Стокротній пересилі лиш!
Але питання ходить: хто казав вам
Вести нас пересилі сій під ніж —
Скаженим гуцулам під ніж?
Воєвод
(показує на секретаря)
Отого
Там злодія питайтеся, що доти .
Спокою ми не дав...
Секретар

(приступаючи до воєводи)
Мене? Мене!?
Ха-ха, ха-ха, ха-ха! То я би мав
За всі дурачества отсего пана...
Воєвод
(рве Довбушеву шаблю з пішви і просаджує нев секретаря)
Се твій послідній кеп.
Усі
Га! ГаН

Секретар
Послідній...
(Умирає.)
Воєвод
Тепер за мнов, пани! Я той ще є,
Чим був! І горе тому, що він хоче
Старого льва за гриву торгати!
(До молодого старости.)
Се не забудь, безусий мій паничу!..
(До служалих.)
А стерво се запорпайте де в лісі,
Аби невинні круки та кавки
Не потруїлись ще!
Слуги віднося тіло секретаря.
Тепер за мнов!
Катюзі — по заслузі, кажуть люди!
А шабля ся ще найде й луччі груди!
Усі — пріч наліво.

ОДИНАДЦЯТА СЦЕНА
Довбуш. Іван.
Іван
Се в мене раз Варфоломія!
Довбуш
Як?

Сегодня день...
Іван
Варфоломія, предці!
Се що тобі?
Довбуш
Сегодня ж маємо —
Як мати умираючи казала —
Сестру ми відшукати!
Іван
Боже мій!
Ми ж маємо сестру ще!? Де ж она?
Довбуш
Коби я знав се! Але мати тільки
Хотіла уповісти лиш мені,
Що в день Варфоломія — се би нині —
Сестру ми нашу відшукаєм.
Іван
Диво!
Для чого ж ти докладно не вповіла?
Довбуш
Бо не хотіла — бо казала, що
Присяга в'яже ю.
Іван
І се знов диво!
Яким же способом ми маємо
Сестру відтак пізнати?
Довбуш
(витягає свій ніж і подає Іванові)
Придивись!
А придивись му добреї
Іван
(обзирає віддає відтак Довбушеві)
Гарний ніж!
Та що з сестров тов нашов має він
За стичність?

Довбуш
По такому ми ножеві
Сестру пізнаєм нашу.
Іван
(зодригаючись)
І то в день
Варфоломія?..
Довбуш
Що тобі, братю?
Іван
Нехай мене!.. Пусті лиш забобони!
Бо день Варфоломія був для мене

Усігди нещасливий. Але нині
Нехай він бреше! То сей ніж, як кажеш...
Довбуш
(зодригаючись)
А!"
Іван
Що, Олексику? Чи йе рання
Лиш фрибра? Єй же богу! Задля чого ж
Без топірця ти ходиш? Де він є?
У халаші? Я зараз принесу...
Довбуш
Мені го принесуть, але без тебе!*
Іван
О, боже мій ти кріпкий! Ти ж го предції
У Дзвінки не...
Довбуш
Забув? Не, не забув!
Але подарував!..
Іван
О,сили ви
Небесні!!!
Довбуш

Ха-ха-ха! Они мені
Єго не викуп'я! Я сам! Я сам
Го буду мусив викупати і
Кроваво, боюся! Бо що я в шумі,
У божевільному шумі моего
Норову, на топір той присягав,—
То жах мене бере, як тільки лиш
Згадаю!
(Потикаєсь аж до каменя і паде, припадаючи на него.)
Іван
(сідає коло него)
Не журись так, братчику!
А хоть і дав-єс Дзвінці той топір —
Аби они лиш, щоб лиш гуцули
Се не довідались, що ти го Дзвінці
Завдав! Бо сей диявол..,

Довбуш
Шле уже
По мою душу!..
Оба зриваються на ноги,
ДВАНАДЦЯТА СЦЕНА
Ч о р а з топірцем. Т і, що перше.
Ч о р а
Твою душу, кажеш?
Хіба у Довбушів тих є душа?
Ха-ха, ха-ха, ха-ха! Для того ж він
Лиш лядську душу хоче!
Довбуш
Га!
Ч о р а
Одну лиш!
Одним-одну лиш! Що? Ти побілів?
Ти ж, предці, їх по тисяч мордував,
А нині о одну скупуешся,

Де ходить сей топір ти викупать?
Довбуш
А хоть би й божу голові
Ч о р а
Ха-ха-ха!
Як жус за бога зараз ся ховає!
Та тут-бо о боги не ходить! Тут
Лиш ходить о чорти, святу присягу,
О Довбушеве слово і одну
Лиш лядську душечку!!
Довбуш
Ніколи в світі!
Хоть мав бих і в могилі зараз пріти!
(Пріч.)
ТРИНАДЦЯТА СЦЕНА
О с т а в ш і.
Ч о р а
Ха-ха, ха-ха!
(Глумиться Довбушеві.)
"Бажай на сей топір
Від мене й те, що в світі найжасніше,
Що в світі навіть і нечуване:
А Довбуш ти приставить за покуту!
При сему тбпорі!"
Іван
(на колінах)
О, змилуйся!
У нас є дім, є поле — все бери.
Лиш...
Чора
Душу!І
Іван
Срібло, золото в нас є —
Усе бери, лиш...
Чора

Душу!!!
Іван
На ти ніж сей
І засади го в мене!
Чора
Що? Ти будеш
Мені ще торгуватися? Го-го!
То в гуцулів я зараз запитаю,
Чи сей святий, божественний топір
Вни схочуть викупити...
(Хоче йти.)
Іван
(зриваєсь на ноги і тримає ю)
Стій, скажена!
Ту твою лядську душу будеш мати,
Хоть мали б і живцем мя закопати!
(Чора тягне го за собов.)
Заслона

П'ЯТЕ ДІЛО

ПО Д РЯ
Послідня четвертого діла. Зорешлива ніч. Подеколи падуть звізди,
ПЕРША СЦЕНА
У затиллі — гуцули, Джимір — скраю. Під ялицев стоїть Д о в-
б у ш з великим опечатаним пергаментовим сувоєм у руці.
Довбуш
Я виджу калфи всі, лиш першого
Не виджу. Де мій брат?
Джимір
Я бачив го,
Як він ішов кудись з циганков Чоров,
А Лагадин за ним.
Довбуш
(сердито)
А вадь, що вш

Послухав того чорта!?
(Усе у більшу ярість впадаючи.)
Тихо, кров!
(Витягає ніж з-за череса і мече єго під ялицю.)
Я лиш одного брата маю!..
(Понуре думання.)
А
Як справді він послухав ту чортицю
І Довбушів ім'я то непорочне
Убоєм осквернив се? Як єго
Напрасне приятельство — лиш наличман,
Лиш маска хитра була, щоб мене
Тим легше загрузити? Га! Тогді —
Тогді би лучче було, щоб ти був
Не народився, бо і Михаїл
Святий з усім небесним воїнством...
Яркий носвіт лушниць. Довбуш стоїть стовпом.
О, обгорніть мене!!
(Кидає сувій пріч і іде, переполошений, навзнак.)
ДРУГА СЦЕНА
Іван з кровавим ножем. Лагадин з топором. Чора з хрестом.
Гуцули з лушницями. Т і, що перше.
Довбуш
Той ніж!??
Іван
Післала
Тобі сестра. Бо я ю відшукав!
Довбуш
Сестру? І що?
Іван
І вбив!
Довбуш
І що!??
Іван
Зарізав,

Коли вже хочеш знати! Нині ж — день...
Довбуш
Варфоломія...
Вириває Іванові ніж, просаджує го ним, мече відтак ніж Чорі; потикавсь назад, паде під ялицю, закриває собі очі і сидить нерухомо. Джимір іде до него.
Лагадин
Стій!
(Мече топір Довбушеві, ловить Івана обома руками, кладе
го на землю і приклякає коло него.)
Іван
Сегодня — день...
(Умирає.)
Чора
(здоймаючи хрест високо д горі)
День мсти, день пропастї всіх Довбушів!!
Бо в день Варфоломія і отець
Мій скочив ув огонь! Огонь сипів!
Огонь бухав! І іскри сипались
Червоні, як та кров! А бідна Чора
Стоїть, та дивиться, та присягає —
І присягає мсту над Довбушами!
І точить Довбушівську чорну кров!
(Здоймае і підносить го високо д горі.)
Горов же грай, проклята! Грай горов!!
(Швидко — пріч.)
ТРЕТЯ СЦЕНА
О с т а в ш і.
ЛагаДин
(до Івана)
Ти своє відограло вже, о бідне
Ти Довбушівське серце! Задля того ж
Утихомирся вже.
(Виймає з-за череса велику хустку і укриває нее Івана.)
Д ж и м і р

Гов, чоловіче!
Чи, може, думаєш, що нам в грудях
Лиш топірці клепають? Вповідай,
Що сталося? То справді він сестру
Зарізав свою?
Лагадин зриваєсь і тягне ніж, ДжимІр — то само.
Стій! Куда ж ходив
Сегодня рано він?
Лагадин
Куда ходив?
Честь сего нештовода рятувати
Ходив! Честь гуцулів обмить ходив,
Хоть би і лядськов кровйов! Се его
Вина єдина!
Але як ми у монастир прийшли,
Куда нас чорна псиця завела,
І він довідуєсь, що тут о душу
Невісти ходить, о княгині душу,—
То ніж паде му з рук і він з жаху
Стовпіє, як маймурний образ...
Д ж и м і р
Що ж
Княгиня робить?
Лагадин
Виа читає у
Однім старім сувої пергаменту,
Що їй післав секретар в монастир,—
Як, умираючи, нам вповідала.
Але як ми вступили у келію —
Встає она, як божество, іде до
Івана і отак до него каже:
"У добрий час, мій брате! Бо і я
Єсьм роду Довбушівського — донька
Самого того Довбуша, що грабя
. , Велів живцем спалити. Ніж отсей,

Котрим він свого ката просадив,—
Був моєго вітця!.."
Джимір
. . . , А що циганка
— ; На се?
Л а г а д и н
■Як та гадюка, як змія,
Санулася — і заревла, що гомін
Розлягся аж по всім монастирі:
"То й ти, препроклятуща,— то і ти
Походиш з Довбушів!?" І так, лютуючи,
Рве ніж княгині з рук і топить го
Нещасній у грудях!.
Довбуш
(глухо)
Варфоломія!..
Л а г а д и н
(до Івана)
А ти мовчиш?.. Ще прийде та пора,
— Що заговориш!
(До своїх гуцулів.)
Поможіть ми, браття,
Занести жертву сю у мій халаш,
Відтак — на чорногірській кйчері
Му викопати гріб!..
, Довбуш
(зривавсь і хапає той ніж, що го ще зразу був відкинув)
Копайте два!!
(Хоче пробитись, але зупинявсь, мече ніж прічі хапає топір.)
О! Але не! Ще хочу запитатись
У тої красної гадюги, за що
Она ми се зробила. Нині ж — день...
(Пріч.)
Джимір
Нехай і чорта з пекла буде днина —

А гуцул свого калфу не покине!
Пріч — за Довбушем. Майже всі гуцули—за ним. Тих кілька, що лишилось, беруть тіло Івана на топірці і віднося в противний бік. Лагадин іде за ними в тузі.

ПО ДР Я

По лівім боці — отворене приульне вікно у дому Дзвінки. Направо — стромина з замком воєводи. Ніч зорешлива. Часом падуть звізди.

ЧЕТВЕРТА СЦЕНА

Чора з каганцем, брусом і тим ножем, що Довбуш ним Івана просадив.

Чора
(кладе каганець на вікно)
Вна сипле кулі з моего хреста,
А я сей ножик най собі обіздрю.
(Обзирає ніж.)
Так, ножику, сегодня твоя днина!
Бо два аж Довбушівські серця
Пробити — то не фрашки! — бо они
Твердіші кременя!
(Смотрить вістрє.)
А предці ще
Роботі твоїй нині не конець.
Для того ж мушу наострити тя,
Аби-с такий був острий, як той брич!
Як мсти святої невсипуще око!!
Як Тіфона огненнії отроки!!!
(Зачинає ніж острити і в'є до того жасну коротку арію.)

П'ЯТА СЦЕНА

Дзвінка з тарільчиком, на котрім находиться кілька золотих куль,— у лівій руці, а з каганцем — у правій руці уходить з затилля.

Дзвінка
(кладе каганець і тарільчик на вікно)
Тобі ще хочеться співати, Чоро?

Чора
Се пісньвесільна Довбушеві з Краснов
Княгинев...
Дзвінка
Пісньвогробна, не весільна!
Бо він загине!
(Рве дубельтівку і порошницю з клинка і набиває ю завзято
двома золотими кулями.)
А траф'ю! траф'ю! траф'ю! Щоб тото
Єго лукаве-прелукаве серце
На сто кавалків — не, на прах, на порох
Розсипалось!
Чора
(тиче їй ніж за пояс)
А про усяке — ніж
Тобі отсей! Він острий — Чора го
Острила! Бідна Чора!..
Дзвінка
(наслухає)
Слухай!
Чора
Він!
Дзвінка
Він!!
Чора
(закусуючи зуби)
Він! А добре мір!!
Дзвінка
Лиш не журись...
Чора
(сип'ячи, як гадина)
Лиш остро — чуєш? — остро! В серце! в серце!
Чора і Дзвінка замикають швидко вікно, гася каганці і даються вбік.
ШОСТА СЦЕНА
Д о в б у ш. Т і, що перше.

Довбуш
Вже загасила? Так, як мою душу!
Але втвори і дай мені нічліг!
(Пукає топором у вікно.)
Не хочеш? Предці ж я ти передом
Го заплатив — і гойно, думаю,—
Бо й чорт тобі за него брата не
Заріже, ні сестру не замордує!
(Пукає.)
Тож отвори, ти кажу! Або зараз
Такий нічліг ти справ'ю, що аж пекло
Ся зодригне!
(Б'є топором так сильно у вікно, що оно з бренькотом злітає.
Разом падуть два набої.)
Та дві аж? І одної
Би було доста.
(Держиться однов руков за серце, а другое — за арцабу;
хитавсь, паде на коліна, відтак на землю — а то так, що
лежить просто під вікном.)
Твердо стелиш, Дзвінкої
Дзвінка
(у вікні)
Княгиня ти постелить у перинах!
Ч о р а
(в хаті)
А ти повинна ліпше, бо і ти,
І ти — єго сестра, донька отеє
Старого Василя Довбущука
З тов нещасливов Сойов!..
Дзвінка
Прабог!!!
Ч о р а
Клич
Не бога, але Тіфона! Вій ти
Поможе.

Дзвінка
(рве ніж з-за пояса і біжить у хату)
Поможи ж!..
Чора
Га! Що? Ти ніж
Садиш мені у серце!?
(Харчучи.)
Ніж той..
Дзвінка
Ти
Сама острила... Ще раз! Ще раз!! Ще!!!
(Божевільний регіт.)
Ха-ха, ха-ха, ха-ха!..

СЬОМА СЦЕНА

Д ж и м і р, г у ц у л и з лушницями. Довбуш. Пізніше Дзвінка.
Д ж и м і р
Мій калфо!! Га!..
(Джимір і пару гуцулів приклякають коло Довбуша і під-
водя єго — так, що він у сій і настоящій сцені як сидить.)
Довбуш
О, дякувать вам, браття, дякувать!
Чи думали ви день Варфоломія
У Дзвінки нині святкувать? І я не!
Єй-богу, що і я не!.. Та для чого ж
Би не у Дзвінки? Брак тут розривки?
Дивіться, о дивіть!..
Дзвінка
(божевільна і розхристана — кровавий ніж у руці —
вибігає, нібито гуляючи на подрю)
Але то ж то вам тверде серце у тої божевільної циганки!
Як кремінь! Але я їй го просадила-просадила-просадила —
наскрізь! Так!
(Пантоміма. Регіт.)
Що каже она? Довбуш — мій брат?

(Регіт.)
Ба ще що би не вигадали! Він, предці ж,— мій заруче-
ний,— і гадає женитись з тов там краснов княгинев у замку!
Та й для чого ж би нє? Она ж предці ——также єго сестра!
Як то лиш? Зараз...
(Співає.)
Взяла срібла в черепочок
Та й поклала на жарочок:
Гой, топися, срібло щире,—
Будуть кулі на вечерю!
(Говорить.)
1 так далі. Се пісня за того хорошого Джоголю, що єго
багата Аксенійка застрелила, але я ю забула — геть-геть
забула!.. Бо они кажуть, що я старого Штефана струїла,
а се брехня, бо єго Соя струїла,— хоть і за мої гроші. Не
правда, Сойо?
(Регіт.)
Лиш половину, кажеш? Я сип'ю все, аби ся, сердешний,
небагато мучив. От так...
(Пантоміма.)
Що ти кажеш, Штефане? Серце у тобі перепалює? Хіба
я тому винна, що старі люди не привикли до Соїних звар-
ків? Овва!
(Регіт.)
А ти що кажеш, Лесю? Аби-с її і на очі і не видів?
"Она — відьма, любчику, і нас усіх ще з світа позгонить!"*—
каже твоя неня та в одно плаче... Так!..
(Пантоміма.)
Але добраніч, Олексику мій любий, добраніч! А як тебе
стара питатиме, де ти ся так забарив, а ти кажи — ну? Ти
кажи, що-сь був у циган —— твій кріс лагодити. Добраніч!
Добраніч!!
(Пріч.)

ВОСЬМА СЦЕНА

О с т а в ш і.

Довбуш

О, Джимір, Джимір!.. Але ти вже звеш
Оперед господа престіл мене,
Мій неповинний брате!.. Я вже йду!
Для того ж будь здоров ми, вірний друже,
І ви, о гуцули, здорові будьте,
І мя простіть! простіть!..
Усі закривають собі очі.

Джимір

Олексо мій!

Довбуш

А сей топір... озьми го, милий друже,
І утопи го там, де Чёремуш
Найглибші, найкрутіші кручі крутить,
Аби ще другого де Довбуша
Не закортіло божественну зброю
У свої руки брати. Божа зброя,
Божественне оружіє — не нам,
Не грішним людям, в руки,— що в грудях їх
, , Норови ще кип'я і грає кров!
(Обзирає топір поважно і говорить до него.)
О, щоб я свою неню був послухав!..
Бо [не] мені она тебе судила,
А брату мому!.. Але я — я лежу...
Прости мене, святий!..
(Цілує топір з обох боків і подає го Джимірові.)
І ти, о боже,
Котрий караєш — але справедливо,
Прости мя, кающогося,— прости
Мя ради твого милосердія
Великого над нами!
Одна дужа красна звізда паде.
Що за красна...

Упала там... звізда!..
(Умирає.)
Хвиля. Гуцули гася лушниці. Джимір кладе мертвого на землю, а сам устає.
Джимір
Звіздй лиш згар!
Сама ж звізда сіятиме вовіки!
І ме показувати чоловіку
Путь д горі!
Гуцули підсувають топірці під тіло, піднося го д горі і беруть на плечі. Тим часом ловиться замок — і пожар освічує цілу гюдрю магічно.
Заслона

СЦЕНІЧНІ ПОКАЗИ ОСОБИ І НОШІ

Воєвод
70 рік. Різкий дідуган. Старопольська ноша магнатів; карабеля, булава.
Княгиня
26 рік. Краса і княжеська повага. Візантицька княжеська ноша; діадем, порфирова, соболем забланена манта. Ся, хоть коротка, роля має бути з великов прецизіов грана, бо становить єдиний контраст до решти женських роль.
Секретар
ЗО рік. Дуже хороша ява, але чорний характер. Штуцерська ноша молодої польської шляхти.
Секретар яко монах. Ся маска має бути дуже поважна і імпонуюча. На голові — ковпак з довгим вельоном. Волос довгий і борода дуже довга і біла. У лівій руці — книжка і рожанець з великих жовтих цяток, у правій руці — крива палиця. Ризи довгі, чорні. На
шиї — хрест.
Маршалок
40 рік. Гумор. Польська домашня ноша. Маршальська палиця.
Довбуш
25 рік. Краса, життя, натуральність, шляхотність. Ноша гуцульська, але ідеалізована. Сардак і ногавиці чирчикові (krapproth). На голові або каманак (гуцульський берет з трьома ріжками), або угорський

кресак з зеленими пюрами. За чересом — ножі і пістолета. Громовий топір (Streitaxt) є фантастична старосвітська зброя, подібна до римських лікторських топорів. Ножі і пістолета турецькі. Тяжку угорську шаблю носить Довбуш лиш у четвертім ділі.

Іван

26 рік. Хороший, але понурий. Ноша, як Довбуша, але зовсім чорна, з чорними пюрами. Шабля — также лиш у четвертім ділі.

Д ж и м і р

25 рік. Веселість, одвертість, натуральність. Ноша, як Довбуша, лиш не така виставна.

Лагадин

26 рік. Понурість, завзятість, ярість. Ноша, як у Івана. М о рга н

70 рік. Добродушність, благість. Ноша фантастична — старосвітських чорнокнижників.

Чора

18 рік. Зразу непорочне чадо натури. Ноша угорських циганів: у другім ділі — дорога і вибірна, відтак — зовсім занедбана.

Соя

50 рік. Жасна, відемська проява. Знаки давньої краси. Занедбана циганська ноша.

Дзвінка

ЗО рік. Розкішна, чаруюча, але фривольна і кокетиа кр,аса— Ноша гуцульська— дуже багата, але аж надто пересадна.

Старий гуцул

90 рік. Дерзкий, упертий дідуган. Ноша гуцульська, дублена (hellbraun) або і сива. На голові — велика кругла медвежа або І бараняча кучма. Без зброї. Довга, замашна киржа (Bergschtok).

Молодий гуцул

20 рік. Умішайло. Ноша гуцульська, але аж занадто штуцерська.

Гуцули

Ноша ідеалізована гуцульська. Чорні сардаки. Червоні ногавиці, угорські кресаки (капелюхи). У третім і п'ятім ділі — топірці, у четвертім— штуци (карабіни) і мисливські сугаки (Hirschfänger). Ножі і пістолета усігди за чересом.

Капітан трабантів і трабанти Ноша і зброя гелебардирів на княжеських

дворах минувшого століття.
Старости і шляхта Ноша і зброя старопольська.
Слуги
Як на всіх княжеських дворах минувшого століття.
Кат з помічниками Жасні циганські прояви.
ПОДРЯ Взагалі
"Довбуш" має бути трагедія у повнім смислі того слова І для того мають бути всякі пересади в декорації уникнені, бо се увагу притомних тільки морочить — а то зовсім без потреби. Але на тото, що німці називають "das Stimmungsvolle" , треба всігди розумний взгляд мати.
1. Хороми в замку Обширні і понурі, без всякої оздоби.
2. Розвалини (руїни)
Мають бути также обширні і величаві. Але се може бути также і печера в якій горі або і великий шатер, але все — при дорозі.
3. Світлиця у Дзвінки
Дуже подібна до тих, котрі находяться у старосвітських багатих тірольських домах. Стіни, стеля і поміст — з гибльованих протесів, сволоки, одвірки, футрини (арцаби— Thür-Fensterstöcke), ослони і т. д.— шницарської роботи; усе від старості почервоніле. Під приулком думав я собі відтяти оден кут з великим вікном.
4. Гуцульський габор
Сей треба собі думати яко за подрев, а на подрі має бути лиш халаш (наміт) Довбуша — єсли може буги, з смерекового луб'я (кори).
5. Приулок уДзвінчиній хаті
Пін має бути по лівім боці. По правім боці має стояти замок — на горбику або скалі, а оба будинки —так, аби затилля вольне було, щоб добре видіти падання звізд. За все треба не забути вікно так приспосо-бити, аби при ударі Довбуша топірцем оно легко і зараз злетіло.

ПОСЛІДНЯ УВАГА Ся драма містить у собі 1700 віршів ямбами у такий поділ:
1 діло — 390
2 діло— 410
3 діло —340
4 діло — 390

5 діло — 170

Отже ж, режисер і найбільшої сцени не має журитись о то, шо му часу забракне, і може дати усім еволюціям потрібну свободу і час.